

Nr 32

Utlåtande i anledning av motioner om utredning angående små och medelstora företags kreditförsörjning, m. m.

Bankoutskottet har till behandling i ett sammanhang upptagit följande till utskottet hänvisade motioner, nämligen

dels de likalydande motionerna nr 551 i första kammaren av herr *Ottosson m. fl.* och nr 674 i andra kammaren av herr *Nordgren m. fl.*, vari yrkats,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om en allsidig och förutsättningslös utredning rörande förutsättningarna för utvecklingen i vårt land av små och medelstora företag innebärande bl. a.

- a) förbättrade utbildningsmöjligheter för företagare,
- b) underlättande av kreditförsörjningen för egenföretagen,
- c) undersökning av vilka former av konkurrensbegränsning som föreligger till följd av statliga företags uppträdande och på grund av den allmänna ekonomiska politik som statsmakten bedriver;

dels de likalydande motionerna nr 545 i första kammaren av herr *Mattsson m. fl.* och nr 677 i andra kammaren av herr *Sjönell m. fl.*, vari yrkats,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning och förslag i syfte att underlätta kapitalanskaffningen i familjeföretag och att därvid särskilt uppmärksammas dels problem som är förenade med finansieringen av snabbt växande företag och deras möjligheter att öka det egna kapitalet, dels frågor som hänger samman med kapitalförsörjningen när företaget genom arv övergår till nya ägare.

Beträffande motiveringen för de gjorda yrkandena hänvisas till motionerna II: 677 och II: 674.

Över motionerna I: 551 och II: 674 har till utskottet efter remiss inkommit yttranden från fullmäktige i riksbanken, statistiska centralbyrån, bankinspektionen, skolöverstyrelsen, kommerskollegium, statens pris- och kartellnämnd, statens institut för hantverk och industri, Svenska bankföreningen, Svenska försäkringsbolags riksförbund, Sveriges hantverks- och industriorganisation (SHIO), Sveriges grossistförbund, Sveriges köpmannaförbund och Svensk industriförening. Kommerskollegium har överlämnat till kollegium avgivna yttranden från Stockholms handelskammare, Östergötlands och Södermanlands handelskammare, Smålands och Blekinge handelskam-
1 — *Bihang till riksdagens protokoll 1966. 8 saml. Nr 32*

mare, Skånes handelskammare, handelskammaren i Göteborg, Västergötlands och norra Hallands handelskammare, handelskammaren i Karlstad, handelskammaren för Örebro och Västmanlands län, handelskammaren i Gävle samt Norrbottens och Västerbottens läns handelskammare. Det yttrande som inkommit från Smålands och Blekinge handelskammare är likalydande med det som tidigare avgivits av Skånes handelskammare. Tillfälle att avge yttrande över motionerna har av utskottet beretts även Företagareföreningarnas förbund, Svenska sparbanksföreningen och Folksam, vilka emellertid icke begagnat sig därav.

Över motionerna I: 545 och II: 677 har yttranden avgivits av fullmäktige i riksbanken, bankinspektionen, Svenska bankföreningen, Sveriges hantverks- och industriorganisation (SHIO), Sveriges grossistförbund, Sveriges köpmannaförbund och Familjeföretagens förening. Svenska sparbanksföreningen har även i detta fall avstått från att yttra sig.

Remissyttrandena

A. Motionerna I: 551 och II: 674 (små och medelstora företags kreditförsörjning, m. m.)

Motionärernas förslag om en allsidig och förutsättningslös utredning rörande förutsättningarna för utvecklingen i vårt land av små och medelstora företag har tillstyrkts blott av en mindre del av remissinstanserna. *Bankinspektionen* anser att motionärerna har pekat på en rad viktiga problem och att argumenten för en utredning av hela problemkomplexet vuxit i styrka. Förslaget om en utredning hälsas med stor tillfredsställelse av *SHIO* och tillstyrkes också av *Västergötlands och norra Hallands handelskammare*, *Sveriges köpmannaförbund* och *Sveriges grossistförbund*, av vilka den sistnämnda organisationen uttalar, att bifall till utredningskravet är i hög grad angeläget och att den avvisande hållning som riksdagen hittills intagit till detta avsevärt har försenat en rimlig lösning av problemen och sålunda varit till men för näringslivets utveckling.

Några remissinstanser, vilka endast till den del som motionerna berör deras speciella intresseområde yttrat sig över dessa, har till följd härav icke tagit ställning till motionärernas utredningsönskemål i hela dess vidd. Vad här sagts gäller om *skolöverstyrelsen*, *statens pris- och kartellnämnd*, *statens institut för hantverk och industri*, *Svenska bankföreningen* och *Svenska försäkringsbolags riksförbund*, vilka alla avstyrkt motionerna i berörda delar, samt *bankofullmäktige* och *statistiska centralbyrån*, vilka inte uttryckt någon bestämd mening.

Svensk industriförening, som uttalar att det i motionerna göres en värdefull analys av de mindre företagens ställning inom det svenska näringslivet, deras aktuella problem och efter vilka vägar man bör söka sig fram

för att underlätta lösningen av dessa problem, anför beträffande motionärernas hemställan följande:

De i motionerna framförda synpunkterna på de mindre företagens betydelse för samhällsekonomin och förslagen att förbättra deras ekonomiska styrka och expansionsmöjligheter har av föreningen framförts i många sammanhang såväl i skrivelser till regeringen som i olika remissvar. De mindre företagens struktur, andel i det totala produktionsvärdet och sysselsättningen, kreditbehov m. m. har också analyserats och kartlagts av statliga utredningar under senare år. De mindre företagens betydelse får sålunda anses vara allmänt omvittnad och erkänd och likaså vilka åtgärder som är nödvändiga för att stärka och förbättra deras position. Föreningen anser därför att någon utredning rörande förutsättningarna för utvecklingen av små och medelstora företag i landet icke i och för sig är nödvändig. Vad som är nödvändigare är att de redan kända utvägarna för att underlätta och lösa de mindre och medelstora företagens svårigheter snarast möjligt realiseras eftersom en statlig utredning kan befaras dra ut på tiden och nödiga åtgärder i hithörande avseende i avvaktan på ett dylikt utredningsresultat blir försenade. Om en utredning ändå anses nödvändig vill föreningen emellertid icke motsätta sig en dylik.

Av de nio *handelskamrar*, som utöver den ovan nämnda yttrat sig över motionerna, har två tillstyrkt utredning rörande en del av det frågekomplex som motionärerna behandlat, medan sju helt avvisat förslaget om utredning. Detta avstyrkes också av *kommerskollegium*, som i likhet med några andra remissorgan framhåller att frågan om önskemålets tillgodoseende sammanhänger med näringspolitiska värderingar.

Även remissinstanser som ställer sig avvisande till motionärernas förslag finner anledning att betona, att deras värdering av de mindre företagens betydelse icke avviker från motionärernas. Så yttrar exempelvis *Svenska försäkringsbolags riksförbund*:

Liksom motionärerna är riksförbundet av den uppfattningen att mindre företag liksom hittills kommer att ha sin givna plats i framtidens samhälle. Den fortlöpande och på många områden välmotiverade koncentrationen mot större enheter jävar icke den uppfattningen. Fastmer synes ett medel för riktig balans inom samhällsekonomin vara att näringslivet på antytt sätt är differentierat. Utvecklingen i USA, som på det ekonomiska livets område kan sägas ge en fingervisning om den framtida utvecklingen i Sverige, har för övrigt visat att de mindre och medelstora företagen väl kunnat hävda sin ställning inom produktionen.

En utförlig diskussion av företagsstorlekens betydelse förekommer i det yltrande som avgivits av *SHIO*. Där anföres:

I den näringspolitiska debatten har småföretagens ställning i den ekonomiska utvecklingen spelat en betydande roll. En fortskridande struktur-omvandling inom olika näringsgrenar har ofta tagits till utgångspunkt för en negativ värdering av de mindre och medelstora företagens framtidsutsikter. Beträffande exempelvis industrin har ofta anförts, att de mindre produktionsenheterna är dömda att utkonkurreras av större och mera effektiva industriföretag. Också tillkomsten av EFTA och en eventuell framtida eu-

ropeisk stormarknad har ibland ansetts komma att medföra en stark nedgång av den svenska småföretagsamheten. — — — Oberoende av vilken uppfattning som på lång sikt visar sig vara riktig kan konstateras att antalet mindre och medelstora företag inom hantverk och industri för närvarande uppgår till ca 90 000 och bereder sysselsättning för omkring 500 000 personer. Dessa företag kan därför inom överskådlig framtid förväntas binda en betydande andel av samhällets arbetskrafts- och kapitalresurser.

En bedömning med utgångspunkt enbart från vissa påtagliga och aktuella utvecklingstendenser inom industrin kan, såsom motionärerna framfört, innebära risker för att småföretagsamhetens betydelse förbises eller undervärderas. Bakom ovan anförda och liknande föreställningar ligger givetvis tanken om ett klart samband mellan företagsstorlek och produktionseffektivitet. Utnyttjandet av stordriftens fördelar — mekanisering, arbetsfördelning och massproduktion — skulle således inom allt flera branscher leda till att de mindre enheterna förlorar konkurrensförmågan. Resonemanget är emellertid inte fullt riktigt; först och främst är det givetvis felaktigt att sätta likhetstecken mellan tillämpning av stordriftens fördelar och stora företag — ett litet företag med tillverkning av relativt okomplicerade standardvaror kan också tillämpa stordrift i serietillverkningens form. Vidare medför den ständigt förbättrade levnadsstandarden en kontinuerlig differentiering av varor och tjänster och den ökade behovsdifferentieringen innebär i sin tur att massproduktion inte kan tillämpas för samtliga varor och att följaktligen mindre serier bör kunna framställas med god lönsamhet. Samtidigt innebär utvecklingen goda möjligheter för en mängd mindre företag inom nya och expanderande servicebranscher. Dessa förhållanden behöver emellertid understrykas, eftersom begreppet massproduktion ibland används som en inom alla områden tillämplig regel. Dess förutsättningar begränsas givetvis av tillgänglig teknik och marknadens efterfrågan. Härigenom framkommer också de mindre företagens fördel — flexibiliteten — dvs. förmågan att smidigt anpassa sig till och ställa om sig efter långtgående förändringar av marknadsbilden.

En väsentlig skillnad mellan stora och små industriföretag ligger däri att småföretagen i sin produktion utnyttjar förhållandevis mera arbetskraft och mindre kapital. Småföretagen har emellertid begränsade möjligheter att genomdriva en rationell arbetsfördelning. Större företag kan genomföra arbetsspecialisering på olika områden — administration, försäljning, distribution, produktion — vilket minskar inlärningstiden. I små företag medger vanligen inte verksamhetens omfattning en tillfredsställande funktionsspecialisering. Detta gäller särskilt i fråga om ekonomi och administration. Småföretagens arbetsintensiva produktion beror givetvis i stor utsträckning på produktionsinriktningen: ofta specialiserade produkter med höga krav på yrkesskicklighet och precision. Även om många företag inom den moderna småindustrin arbetar under tekniskt effektiva former, förefaller det naturligt att till en viss del betrakta den låga mekaniseringsgraden som resultatet av en fördröjd och bristfällig anpassning till ändrade produktionskostnader.

I detta sammanhang berör SHIO vissa särskilda problem inom småföretagen:

De under efterkrigstiden kraftigt ökade personalkostnaderna har medfört anpassningsåtgärder i form av ökad mekanisering o. dyl. Regelmässigt torde

emellertid här föreligga en betydande tidseftersläpning. Tekniska förändringar och ändrade priser på råvaror och halvfabrikat medför däremot betydligt snabbare anpassningsåtgärder. Industrieföretagens personalkostnader torde genomsnittligt uppgå till 21—22 % av bruttoutgifterna. För småindustrins vidkommande torde denna andel vara betydligt större. En bristfällig anpassning till förändrade kostnadsförhållanden kan således för de mindre företagen innebära en relativt betydande försämring av lönsamheten.

Svensk industrieförening önskar speciellt understryka riktigheten av att de mindre industrieföretagen väl hävdar sin ställning på marknaden trots den allt snabbare fortgående rationaliseringen och mekaniseringen inom industrien. Ju större enheter som framväxer inom industrien, desto större blir enligt föreningens uppfattning uppenbarligen deras beroende av de mindre industrieföretagen i dessas egenskap av underleverantörer.

Frågor om företagsklassificering och om officiell statistik rörande småföretagen behandlas främst av *statistiska centralbyrån*, som uttalar att i förhållande till den betydelse som de s. k. små och medelstora företagen har för vårt näringsliv den faktiska kunskapen om dessa företags betingelser och utveckling alltså är ganska begränsad. Framför allt anses detta gälla de mindre företagen. Härom anföres:

Denna bristande kunskap eller snarare avsaknad av tillräcklig och i vissa avseenden aktuell information avser t. ex. inte bara nybildning contra bortfall av företag, ekonomisk expansion och teknisk utveckling utan också dessa företags finansieringsproblem, antingen dessa har anknytning till kapitalmarknaden eller kreditmarknaden.

Centralbyrån berör därefter den utbyggnad av finansstatistiken som påbörjats och som beräknas efter hand väsentligen förbättra kunskapen om de mindre företagens finansieringsförhållanden:

Olägenheten av den förutvarande tudelningen av finansstatistiken i en vinst- och en kreditmarknadsstatistisk del, där endast uppgiftsskyldighet till vinststatistiken varit obligatorisk, har nu eliminerats genom en ny kungörelse om uppgiftsplikt (SFS 1966:37) som även avser kreditmarknadsstatistiken (tillgångar och skulder). Genom tillkomsten av stommen till ett centralt företagsregister har därjämte möjligheterna avsevärt förbättrats att utvidga den nu samordnade vinst- och kreditmarknadsstatistiken i den omfattning som ursprungligen var avsedd, nämligen att finansstatistisk information skall inhämtas även från de mindre företagen inom industri, handel och samfärdsel. Denna utbyggnad av statistiken, som planeras omfatta även andra än nu berörda näringsgrenar, jämte en samtidigt utökad storleksgruppering torde komma att väl täcka av motionärerna ställda anspår på en ändamålsenlig anpassning av den officiella statistiken.

I inledningsskedet av denna utökade statistik har dock målsättningen begränsats till att i första hand avse estimat av rikstotaler för olika näringsgrenar. Men även en redovisning på detaljnivå i fråga om bransch- och storleksgruppsindelning kommer att ske i den utsträckning materialets

kvalitet och omfattning bedöms tillåta detta. En viss osäkerhet torde råda i synnerhet beträffande de minsta företagens (egenföretagens) möjligheter att kunna lämna önskade primäruppgifter av fullgod kvalitet — uppgiftsplikten är ju icke omedelbart någon garanti härför — till en för uppgiftslämnarna rimlig kostnad. Troligen måste därjämte vissa urvalsjusteringar göras på basis av det material som nu skall inhämtas avseende 1965. Framstegstakten är dock ävenledes beroende av att erforderliga personella resurser också kan ställas till förfogande. Statistiska centralbyråns anslagsframställning härom för budgetåret 1966/67 har emellertid ej bifallits.

Centralbyrån finner det angeläget att framhålla, att om den i motionerna föreslagna utredningen kommer till stånd denna utredning bör ske parallellt med och i anslutning till centralbyråns vidareutveckling av finansstatistik för företag.

Östergötlands och Södermanlands handelskammare säger sig betvivla, att man med statistiska hjälpmedel kan dra upp en gräns för vad som menas med »mindre» företag. Handelskammaren yttrar:

Såsom med all tydlighet framgått av inom näringslivet företagna utredningar fortgår branschrationaliseringen och företagskoncentrationerna med stor snabbhet, främst under medverkan av olika investmentbolag. Lika litet som i USA kommer detta att leda till att de mindre företagen försvinner. Däremot går utvecklingen i den riktningen att många av dessa mindre företag kommer att bli »stora» utan att därför antalet anställda mer väsentligt stiger.

Frågan om de anställdas ställning i mindre företag behandlas endast av *handelskammaren för Örebro och Västmanlands län*, som anför följande:

Med hänsyn till den frihet som råder på avtalsområdet föreligger intet hinder mot att de anställda beredes möjlighet att förvärva aktier i bolag eller att de till företagen mer eller mindre långfristigt utlåna sina eventuella sparmedel mot ränta och genom indexreglering skapad garanti mot penningvärdeförsämring. Vidare kan ju mellan bolagsledning och anställda avtalas, att de genom tantiem eller premier skola bli delaktiga i från år till annat efter konsolideringsåtgärder uppkommande vinster. Sålunda är en utredning av dessa frågor obehövlig. Det vore synnerligen olyckligt, om vid en eventuell utredning konstaterades, att de anställda borde äga lagfäst rätt att bli aktieägare i mindre — eller kanske samtliga — företag. Utredningen skulle då, mot vad motionärerna åsyftat, utgöra ett redskap i socialiseringsförespråkarnas hand. Man bör slå vakt om avtalsfriheten.

Samma handelskammare berör frågan om för mindre företag lämpliga nya företagsformer och yttrar därom:

Existerande företagsformer äro tillräckliga ur företagssynpunkt. De erbjuda rika valmöjligheter.

Vad handelskammaren möjligen vill invända emot är att aktiebolagslagens formella bestämmelser (ansökningshandlingar, kungörelser, bestämmelser om ökning och nedsättning av aktiekapital m. m.) i många stycken äro allt för invecklade och därmed för betungande för de mindre bolag, som

icke avse att vända sig till en större allmänhet. Handelskammaren vill därför förorda, att man i samband med revision av aktiebolagslagen ville överväga enklare särregler för fåmansbolag.

Statens institut för hantverk och industri anför i samma ämne följande:

Beträffande företagsformen aktiebolag kan, såsom motionärerna framhåller, densamma anses vara huvudsakligen avsedd för större företag och alltför komplicerad och otymplig för mindre rörelser. Motionärerna föreslår en ny och för den mindre företagsamheten mera anpassad företagsform. Enligt institutets uppfattning torde detta icke vara nödvändigt. En omarbetning av nuvarande aktiebolagslag i syfte att förenkla formerna för företag med mindre aktiekapital än uppskattningsvis 100 000 kronor torde vara tillräcklig. Enligt första lagutskottets utlåtande nr 1966: 11 kommer dessa synpunkter att övervägas av den nu verksamma aktiebolagsutredningen.

Med anledning av vad motionärerna anför om behovet av förbättrad företagaru**t**bildning lämnar *skolöverstyrelsen* följande upplysningar om den utbildning som bedrivs av näringslivsorganisationerna:

Statsbidrag såsom för enskild yrkesskola enligt SFS 1957:480 utgår till Sveriges hantverks- och industriorganisations föreläsningssverksamhet. Ämnen av det slag som nämns av motionärerna förekommer i denna verksamhet och ingenting hindrar, att antalet sådana föreläsningar ökar, om kursverksamhetens ledning anser så vara lämpligt. Nämnas bör, att statsbidrag enligt samma grunder utgår till exempelvis Sveriges juvelerare- och guldsmedsförbunds yrkesskola i Strålsnäs, Sveriges radiomästareförbunds radioskola, Sveriges urmakare- och optikerförbunds yrkesskola och Special-Optikernas Riksförbunds skola. Även i dessa skolor kan enligt bedömande av respektive skolas ledning utbildning i de aktuella ämnena tas upp i den mån de ej redan förekommer.

Beträffande yrkes- och verkstadsskolorna framhåller skolöverstyrelsen att i de läroplaner för deltidskurser, som utfärdats för flertalet kommunala yrkesskolor, ingår två kurser som kan vara av intresse i detta sammanhang, nämligen bokföring och kalkylation för erhållande av mästarebrevskompetens och repetitionskurs i detaljhandelsekonomi. Vid uppgörandet av läroplaner för dessa kurser har, meddelar överstyrelsen, hänsyn tagits till önskemål från respektive näringslivsorganisationer. För en yrkesskola har nyligen utfärdats en läroplan för kurs i ledning av små och medelstora företag. Denna läroplan, som går tillbaka på ett förslag tillkommet under medverkan av representanter för bl. a. Sveriges hantverks- och industriorganisation, skulle kunna utfärdas även för andra yrkesskolor.

Sammanfattningsvis anför överstyrelsen, att frågan om förbättrade utbildningsmöjligheter för företagare kommer att uppmärksammas vid förestående prövning av en rad viktiga vuxenutbildningsproblem, aktualiserade av bl. a. arbetsmarknadsutredningen, gymnasieutredningen och yrkesutbildningsberedningen. Någon ytterligare utredning beträffande de utbildningsfrågor som behandlas i motionerna finner överstyrelsen inte påkallad.

Statens institut för hantverk och industri hälsar med tillfredsställelse mo-

tionärernas förslag om ökat stöd till utbildningsverksamheten vid institutet och meddelar om sin verksamhet följande:

Det torde kunna konstateras, att institutet efter en mer än 25-årig tillvaro intager en central ställning vad beträffar fortbildningen inom hantverk och industri, särskilt den mindre och medelstora industrien. Institutets huvuduppgift enligt dess instruktion, »att verka för höjandet av yrkesskickligheten och lönsamheten inom hantverk och industri», torde logiskt motivera, att till institutet hänföres huvuddelen av den utbildningsverksamhet, som motionärerna efterlyser.

Sin huvudarbetsuppgift utför institutet dels genom rådgivnings-, provnings- och teknisk undersökningsverksamhet, dels genom en mycket omfattande kursverksamhet. I denna verksamhet har institutet sig ålagt att intimt samarbeta med förekommande bransch- och yrkesorganisationer m. fl. (prop. 1947: 153). En översiktsvis gjord beräkning utvisar, att institutet samarbetar — självfallet med olika intensitet och växlande under olika tidsperioder — med ett 40-tal yrkes- och branschförbund. Med ökad verksamhet kommer samarbetet givetvis att utbyggas till att omfatta ytterligare förbund. Samarbetet är till sin utformning mycket skiftande. Det växlar från kontinuerligt samarbete i fast organiserade kursnämnder, samarbete med utsedda kontaktmän och samverkan med tillfälligt utsedda yrkesrepresentanter för enstaka kurser till enbart underhandsgodkännande av kurser från förbundens ledning och kanslier o. d.

Under den tid institutet varit verksamt i statlig regi har dess verksamhet expanderat mycket starkt, särskilt under de senaste tio åren, då den kunnat utbyggas till ett flertal nya yrkes- och ämnesområden. Institutet bör ha förvärvat en stor erfarenhet av teknisk och ekonomisk kursverksamhet inom, förutom hantverket, den mindre och medelstora industrien. Såväl administrativt som undervisningstekniskt har institutet kunnat bygga upp en smidig och ändamålsenlig organisation. Bl. a. har det varit av särskilt värde, att institutet genom sina kontakter med näringslivet, tekniska och ekonomiska institutioner samt branschorganisationer kunnat till sig knyta en omfattande speciallärarstab. Av stor betydelse har också varit de goda kontakterna med lokalt näringsliv, främst genom yrkes- och branschföreningar, företagen direkt, företagareföreningar m. fl. Såsom ett led i detta samarbete har institutet kunnat decentralisera sin verksamhet till landsorten i allt högre grad, en decentralisation, som varit nödvändig också genom kapacitetens begränsning i Stockholm. Under de senaste åren har institutet sålunda kunnat utveckla sin verksamhet i landsorten högst avsevärt och har numera fast organiserade filialkontor i Malmö, Luleå, Göteborg och Härnösand. Härigenom har kontakterna med det lokala näringslivet blivit allt fastare och möjligheterna större att kunna tillgodose det lokala näringslivets behov av kurser och rådgivning. Kurserna i landsorten har också starkt ökat i antal. Under budgetåret 1964/65 anordnades sålunda icke mindre än 252 kurser i landsorten till stor del genom nämnda filialkontors försorg.

I anslutning härtil anför institutet synpunkter på sitt behov av förstärkta resurser. Vidare anföres, att det utökade statliga stöd, som i motionerna föreslås för en förbättrad omedelbar företagareutbildning, i första hand bör tillföras institutet. Motionärernas uppfattning att ett visst statligt stöd till sådan utbildningsverksamhet inom näringslivets organisationer kan motiveras på ungefär samma sätt som när det gäller yrkesutbildningen finner institutet diskutabel:

Institutet utgår från att motionärerna icke avsett att väsentliga tekniska och ekonomiska verksamheter skall bedrivas splittrat, om så kan undvikas, och att den verksamhet, av naturliga skäl kostnadskrävande, som institutet har att svara för, dubbleras. En förutsättning för ett ändamålsenligt statligt stöd för den verksamhet, varom fråga är, måste vara att allt onödigt dubbelarbete elimineras. Vad beträffar yrkesutbildningen, som även med avseende på vissa kursformer är ett aktuellt problem för institutet, torde det vara att förvänta att frågan kommer att beaktas i kommande förslag till den allmänna vuxenutbildningens ordnande.

En tämligen omfattande speciell företagsledarutbildning har under de senaste åren bedrivits av institutet. Härom meddelas bl. a. följande:

Verksamheten, som också avsett att tjäna ett arbetsmarknadspolitiskt syfte inom den mindre företagsamheten, har bedrivits i samarbete med arbetsmarknadsstyrelsen, Svenska arbetsgivareföreningen, Sveriges hantverks- och industriorganisation samt berörda företagareföreningar och länsarbetsnämnder. Med hänsyn till syftemålet har medel ställts till förfogande av arbetsmarknadsstyrelsen. Verksamheten har administrativt handhåfts av institutet. Under budgetåret 1964/65 anordnades ett flertal kurser för företagsledare och likställda, i huvudsakligen sysselsättningssvaga områden i landet. Verksamheten, som under budgetåret 1965/66 fortsatt och nu i mera stabiliserade former, har i första hand syftat till att stimulera företagarnas intresse och uppöva deras färdigheter beträffande problem av ekonomisk, teknisk, administrativ och arbetspsykologisk natur. Kursinnehållet har åskådliggjort ett företags start, dess successiva utveckling, inriktning på produktval, försäljningsmetoder, redovisning m. m. Delvis har kursen bedrivits genom utförandet av s. k. företagsspel, som praktiskt åskådliggjort ett företags utveckling från grunden med företagaren ställd i centrum. Kursdeltagarna har därefter bibringats ytterligare kunskaper genom lärokurser inom företagsledningens och företagsekonomiens olika fält. Kurserna har också lämnat en orientering om de möjligheter, som banker, företagareföreningar, myndigheter och andra institutioner erbjuder i service och rådgivning.

I likhet med de samarbetande instanserna säger sig institutet vara av den uppfattningen att de här nämnda företagsledarkurserna täcker ett bestående behov och kan bedrivas permanent. Härutöver lämnar institutet följande upplysningar:

Inom institutets normala kursverksamhet förekommer i stor utsträckning mera specialbetonade företagsekonomiska och liknande kurser, t. ex. i bokföring och kalkylering, skatterätt, affärsjuridik, lönsamhetskontroll m. m. Dessutom förekommer rationaliseringstekniska kurser, t. ex. produktionsplanering, företagsorganisation, arbetsförenkling (M.T.M.). Företagsekonomiska och rationaliseringstekniska moment förekommer också i stor omfattning såsom inslag i institutets olika specialtekniska kurser. Organisatoriskt har den företagsekonomiska verksamheten vid institutet under det senaste året förstärkts, därigenom att en särskild företagsekonomisk avdelning bildats. I avdelningen ingår en särskild kurssektion med uppgift att anordna såväl företagsekonomiska som rationaliseringstekniska kurser. Arbete pågår för närvarande att i en enhetlig kursform, avsedd främst för ledare vid mindre och medelstora företag, sammanföra företagsekonomiska

och rationaliseringstekniska moment. Erfarenheterna, som göres vid de ovan nämnda speciella företagsledarkurserna, vilka också administreras av den företagsekonomiska avdelningen, blir härvid av stort värde.

I fråga om den av motionärerna åsyftade allmänna förstärkningen av institutets kurskapacitet framhåller institutet betydelsen av att företagsledarna inom den mindre och medelstora företagsamheten beredes möjligheter att i olika avseenden följa med i den tekniska utvecklingen. Särskilt stor efterfrågan beräknas uppstå på institutets tekniska specialkurser, som är inriktade på högaktuella tekniska nyheter.

En förstärkning av resurserna för kursverksamheten innebär även, yttrar institutet, en insats när det gäller att bringa målforskningens resultat till de praktiska yrkesutövarnas kännedom. Upplivningsverksamhet om forskningen anses därutöver böra ske genom andra åtgärder, såsom allmän information och rådgivning. Härom anföres:

Även på detta område har institutet stor erfarenhet genom sin omfattande rådgivnings-, undersöknings- och provningsverksamhet. Dessa arbetsuppgifter är helt bundna till givna uppdrag och skall vara helt självbärande. För såväl denna verksamhet som kurserna skulle det vara av stort värde, om institutet kunde tillföras vissa icke direkt uppdragsbundna medel för utvecklandet av en försöksverksamhet inom olika yrken och fack. Resultaten av denna försöksverksamhet skulle i lämplig utsträckning kunna ligga till grund för en allmän information och yrkesservice från institutet, kostnadsfritt eller till låg kostnad. Beträffande den direkta rådgivningen är det institutets uppfattning, att denna skall vara taxebunden till samtliga de kostnader, som uppkommer.

Motionärernas förslag om utredning i detta hänseende anses böra anstå till dess företagarföreningsutredningen framlagt sitt förslag.

Institutet finner en utredning om förbättrade utbildningsmöjligheter för företagare obehövlig. En sådan utredning skulle sannolikt, säger institutet, dels fördröja den utveckling som på detta område sker inom de av arbetsuppgifterna nu berörda myndigheterna och institutionerna, vilka arbetar i samråd, dels onödigt komplicera de förslag som väntas om vuxenutbildningens ordnande och av yrkesutbildningsberedningens fortsatta arbete. Enligt vad institutet har sig bekant är företagaruutbildningen aktuell i de förslag som kan komma att avgivas.

Även *kommerskollegium* avstyrker förslaget att företagaruutbildningen skall utredas. Sådan utbildning sker, säger kommerskollegium, inom olika organ, och något behov av väsentligt ändrade former för verksamheten har inte framkommit. Statligt stöd till denna utbildning synes därför kunna lämnas genom redan etablerade utbildningsorgan.

Kommerskollegium stöder detta ställningstagande på uttalanden från flera handelskamrar. Bland dessa är *Stockholms handelskammare*, som påpekar att de ämnen som nämns av motionärerna överensstämmer med kursinnehållet i bl. a. den serie kurser för mindre företag, som sedan ett par

är anordnas av Svenska arbetsgivareföreningen och Sveriges hantverks- och industriorganisation gemensamt. Handelskammaren anför vidare:

Åtskilliga branschorganisationer, som huvudsakligen rekryterar sina medlemmar bland mindre företag, driver yrkesskolor. Vad i motionen sägs angående önskvärdheten av engagemang från näringsorganisationernas sida är sålunda i princip redan tillgodosett, ehuru volymen möjligen kan behöva ytterligare ökas. Det synes handelskammaren angeläget att kurser av det slag som kan rymmas under begreppet företagsledning i första hand utvecklas och arrangeras av företagens egna organisationer, som står företagsproblematiken nära. Om statliga bidrag för företagsledarutbildning skulle ställas till förfogande, bör dessa alltså kanaliseras genom näringsorganisationerna.

Enighet råder om vuxenutbildningens betydelse för att åstadkomma den erforderliga aktualiteten i yrkeskunskaperna och specialiseringen. Detta är ett område, där chefer i små företag blir direkt berörda lika väl som de anställda. En rimlig arbetsfördelning kan då vara att statens institut för hantverk och industri får ökade resurser för att möta det stegrade behovet av teknisk fortbildning, medan företagarnas organisationer stimuleras att ta på sig utbildningen beträffande det egentliga företagsledandet.

Såsom argument mot en särskild utredning om förbättrad utbildning för de mindre företagens ledare anför handelskammaren bl. a., att det knappast går att dra en skarp gräns mellan mindre och större företags problem.

Handelskammaren för Örebro och Västmanlands län understryker att den nya skolan har förutsatts bli dynamisk och successivt anpassa undervisning och kursinnehåll efter utvecklingens krav. Man bör därför kunna utgå från, säger handelskammaren, att den nya skolan och övrig kursverksamhet som anordnas skall väl fylla de krav som företagarna kan ställa i fråga om utbildningen.

Ett par av de organisationer som särskilt företräder de mindre företagen ansluter sig däremot till önskemålet om en utredning rörande företagarnas utbildningsmöjligheter. *SHIO* hävdar i likhet med motionärerna, att de mindre företagens anpassning till nya produktions- och marknadsförhållanden i många fall försvåras genom företagarnas otillräckliga kunskaper i ekonomi och administration:

Genomsnittligt kan hävdas att företagare inom hantverk och småindustri har goda tekniska kunskaper, medan insikterna i formella ekonomiska och administrativa frågor är sämre. Den snabba tekniska utvecklingen medför emellertid stora och ökade svårigheter främst för småindustrier att bibehålla utrustning och tekniskt kunnande på högmodern nivå. Problemet aktualiseras särskilt vid omfattande nyinvesteringar, då god kännedom om maskinfabrikat och -typer erfordras för att möjliggöra fortsatt konkurrenskraftig produktion. Samtidigt krävs förmåga att bedöma marknadsutvecklingen för företagets produkter samt möjligheterna att tekniska nykonstruktioner inom en nära framtid minskar värdet av företagna maskininvesteringar. Vid uppförande och inredning av verkstadslokaler erfordras god planeringsförmåga och insikt i modern arbetsplanering och produktionsmetodik. Också vid inköp av råvaror och halvfabrikat krävs kännedom om

alternativa material och inköpskällor. Trots att den tekniska sidan således innebär betydande svårigheter, torde huvudsvårigheterna — både för småindustrin och för företag inom hantverk och service — beröra företagets ekonomi och administration. Bristande kunskaper inom detta område kan omintetgöra aldrig så goda tekniska och marknadsmässiga förutsättningar för företagets verksamhet. Grundläggande krav i sammanhanget torde vara rationell bokföring och resultatredovisning samt regelmässig kalkylation och kontinuerlig lönsamhetskontroll. Många mindre företag inom hantverk och industri fyller inte kraven i detta avseende vilket i många fall leder till dålig lönsamhet och genomgående till sämre ekonomiskt verksamhetsresultat än förutsättningarna i och för sig skulle medge. Främst för småindustrins vidkommande blir resultatet att mindre lönsamma verksamhetsgrenar eller tillverkningar bibehålls. Över huvud taget synes den starkt ökade konkurrensen inom näringslivet medföra krav på en förbättrad specialisering inom de mindre företagen.

Andra problem gäller försäljning och reklam — bristande kännedom om marknadsutveckling, försäljningskanaler och -metoder, finansierings- och skattefrågor, affärsjuridik, personalfrågor, kontorsorganisation, arbetsledning m. m. Samtliga dessa problem har ett visst samband med företagsstorleken. Större företag kan anställa specialister för att handlägga olika problem — tekniska och ekonomiska — inom företaget. Till följd av verksamhetens begränsade omfattning måste däremot hantverks- och småindustri-företagarna själva besitta erforderliga kunskaper inom ovannämnda områden. Genom att småföretagarna också i stor utsträckning själva utövar den direkta ledningen av rutinarbetet inom företaget och dess avdelningar, minskas den för planeringsfrågor och administrativa problem tillgängliga arbetstiden.

De angivna förhållandena pekar enligt SHIO:s uppfattning på att småföretagens kapitalförsörjningssvårigheter till vissa delar kan hänföras till bristfällig ekonomisk utbildning hos företagare inom hantverk och småindustri. Organisationen anser att samhällets ökade stöd till vuxenutbildningen inom olika områden också borde föranleda ökade insatser i fråga om företagsledarutbildningen:

Som motiv härför kan anföras att samhället under perioder av stark arbetskraftsbrist har väsentligt intresse av att tillgängliga resurser utnyttjas optimalt. Vidare bör nämnas att staten genom anslag till universitet och högskolor påtagit sig det ekonomiska ansvaret för utbildning av de större företagens chefstjänstemän. Ökat stöd till utbildning av företagsledare inom bl. a. hantverk och småindustri kan därför mera betraktas som en utveckling av en tidigare befintlig stödform än som en helt ny typ av bidrag till det privata näringslivet.

Sveriges Köpmannaförbund, som likaledes tillstyrker en utredning beträffande utbildningsfrågorna, framhåller att förbundet under en lång följd av år genom Köpmannainstitutet (KI) bedrivit och alltjämt bedriver en mycket omfattande utbildning av företagare och anställda inom detaljhandeln. Förbundet anför:

Vid sidan av denna verksamhet inom KI sker också inom olika branschorganisationer en omfattande kursverksamhet — ofta i samarbete med KI —

som framförallt tar sikte på utbildning av företagsledare. Genom den utbyggnad av Köpmannainstitutet som i dagarna kunnat slutföras och som i hög grad underlättats genom av statsmakterna beviljat anslag, räknar Köpmannaförbundet med att utbildningsverksamheten ytterligare skall kunna intensifieras och utvecklas. Vi vill understryka att verksamheten vid det utbyggda institutet framförallt skall koncentreras till dels specialutbildning för olika branscher, dels ock ledareutbildning. Förbundet hyser goda förhoppningar om att det skall bli möjligt att härigenom tillgodose en avsevärd del av det mycket stora utbildningsbehov som finns inom detaljhandeln och som inte minst gäller ledareutbildningen. På så sätt kan det bli möjligt att i fråga om detaljhandeln i viss utsträckning förverkliga den företagarehögskola, varom talas i motionerna.

Å andra sidan är det klart att behovet av utbildning för detaljhandeln blir allt större. De ökade anspråk som ställs på denna näringsgren från konsumenternas sida och tillkomsten av stora företagsenheter, som medför ökade krav på ledarna för sådana enheter, gör det angeläget att öka utbildningsverksamheten.

En utredning angående utbildning av företagsledare tillstyrkes också av *Norrbottnens och Västerbottnens handelskammare*.

Motionärernas förslag att egenföretagare skall ha rätt att vid självdeklaration göra avdrag för kostnader sammanhängande med egen fortbildning tillstyrkes livligt av *statens institut för hantverk och småindustri*. Det förslag, som lönebeskattningsutredningen framlagt beträffande inkomst av tjänst i berörda hänseende vad avser anvisningarna till 33 § kommunalskattelagen hör, säger institutet, kompletteras med motsvarande ändring i 29 § (avdrag i förvärvskällan inkomst av rörelse).

De mindre företagens finansieringsproblem behandlas ingående i remissyttrandena.

Synpunkter på företagens kapitalbehov anförs särskilt av *Sveriges grossistförbund*, som med åberopande av 1965 års långtidsutredning beträffande sitt intresseområde anför:

För partihandelns del har det årliga behovet av kapital för lagerinvesteringar beräknats till ca 300 milj. kr., vartill kommer ett behov av rörelsekapital av ungefär samma storleksordning. Genom dessa investeringar beräknas partihandelsföretagen kunna klara en beräknad omsättningsökning i fasta priser på 6 % per år med ett tillskott av arbetskraft på endast 1 % per år. Betydelsen härav behöver inte särskilt understrykas i ett läge, då bristen på arbetskraft är den trånga sektorn i samhällsekonomin. Det bör emellertid också understrykas, att investeringarna är angelägna med hänsyn till den rationalisering av partihandelsföretagens verksamhet, som härigenom möjliggöres och som har den största betydelse för strävandena att hålla distributionskostnaderna nere.

I detta sammanhang berör Grossistförbundet också frågan om företagens möjligheter till självfinansiering:

Samtidigt som kapitalbehovet ökar har självfinansieringsmöjligheterna för partihandeln liksom för industrin kraftigt minskat under den gångna delen av 60-talet jämfört med 50-talet. Partihandelns självfinansierings-

grad, uttryckt som kvoten mellan partihandelns bruttosparande och bruttoinvesteringsutgifter inkl. förändringar i lagervolymen, utgjorde i genomsnitt ca 70 % för perioden 1951—1959. För åren 1960—1962 var motsvarande siffra inte högre än 48 %. Självfinansieringsgraden torde i praktiken vara än lägre beroende på att ökningen i utestående kundfordringar, som inte redovisas i statistiken, torde vara större än ökningen av partihandelns leverantörsskulder. Skärpta konkurrensförhållanden och stegrade lönekostnader i kombination med ökad investeringstakt är orsaken till den minskade självfinansieringen. I samma riktning har verkat de minskade möjligheterna till nedskrivning av varulager och avsättning till pensionsstiftelser, åtgärder som i särskild grad torde ha varit kännbara för handeln. Konsekvensen har blivit ett ökat beroende av upplåning. Betydelsen av att möjligheterna till sådan upplåning ökar framstår i detta läge i klar dager.

Även SHIO konstaterar att utrymmet för företagens självfinansiering gradvis minskat under senare år. Organisationen anför:

Huvudsakligen beror detta på att vinstmarginalerna allmänt sett minskat till följd av en allt mera skärpt konkurrens. Även bortfallet av företagens pensionssparande i samband med ATP-reformen har härvidlag spelat en betydelsefull roll. Denna utveckling har varit särskilt kännbar för de mindre företagen, som traditionellt är i hög grad beroende av möjligheterna till självfinansiering. Det bör framhållas att låg självfinansiering givetvis många gånger har sin grund i dålig lönsamhet, d. v. s. bristande konkurrensförmåga. Denna förklaring torde dock avse endast en förhållandevis liten andel av samtliga företag med självfinansieringsproblem. Frågan är då vilka åtgärder, som kan vidtagas för att underlätta den för företagens stabilitet nödvändiga självfinansieringen. Uppmärksamhet torde härvid särskilt böra fästas på möjliga reformer inom skattelagstiftningen samt i samband därmed möjligheterna att utvidga investeringsfondernas användningsområden, uppmjuka avskrivningsreglerna för verkstadsfastigheter samt att införa någon typ av »riskkonto» eller liknande, varigenom en s. k. resultatutjämning i tiden möjliggörs. En eventuell undersökning av ifrågavarande förhållande synes också böra ägna särskild uppmärksamhet åt förekommande skillnader i fråga om självfinansiering inom små respektive stora företag. Allmänt sett kan också ifrågasättas om kreditmarknadens organisation är anpassad till den låga självfinansieringsgrad inom näringslivet, som kan förväntas bli bestående inom överskådlig framtid.

Stockholms handelskammare yttrar i detta ämne:

Handelskammaren vill understryka motionärernas uppfattning om självfinansieringens betydelse när det gäller de mindre företagens finansieringsproblem. Dessa företag är för sin försörjning med riskvilligt kapital särskilt beroende av möjligheterna att genom självfinansiering förkovra det egna kapitalet. Dessa möjligheter begränsas alltmer till följd av sjunkande vinstmarginaler, vilka i sin tur bl. a. beror på stigande kostnader och på det hårda skattetrycket. Enligt handelskammarens uppfattning är de mindre företagens finansieringsproblem sålunda icke att söka på kreditgivningens område utan gäller försörjningen med det egna kapitalet.

En utredning härom skulle emellertid, anser handelskammaren, icke få något värde, eftersom det är framför allt den allmänna ekonomiska politikens inriktning och beskattningen som är avgörande för kapitalbildningen inom företagen.

Skattefrågor berörs även i ett par andra yttranden. *Östergötlands och Södermanlands handelskammare* hävdar att man med hänsyn till de särskilda regler som i skattehänseende gäller för de s. k. fåmansbolagen kan tala om en i olika hänseenden diskriminerande behandling av vissa typer av mindre företag. Tiden bör enligt handelskammarens mening snart vara mogen att i samband med en skattereform väsentligt utjämna denna särbehandling. *Statens institut för hantverk och industri* säger sig ha fått den erfarenheten, att ett mera generöst avskrivningsförfarande för industri- och verkstadsfastigheter borde genomföras. Med nuvarande avskrivningsprocent (2—3 procent) dröjer det 30 till 50 år innan en fastighet blir helt nedskrivnen. Det föreligger enligt institutets uppfattning stor risk att orationella och i övrigt omoderna lokaler till följd av för snäva avskrivningsregler konserveras i produktionen och därmed hämmar en progressiv utveckling.

Handelskammaren i Örebro och Västmanlands län är ense med motionärerna om att gällande skatteregler icke är företagsvänliga. Möjligheterna till avskrivningar anses vara alltför snäva, inkomst-, förmögenhets- och arvsskatterna drabba för hårt etc. Dessa frågor kan emellertid, säger handelskammaren, icke behandlas i ett så lösryckt sammanhang som det var om här är fråga utan måste tagas upp till ett allsidigt bedömande i samband med en revision av hela skattesystemet.

Svenska bankföreningen uttalar beträffande anskaffningen av riskkapital, att det inte skall förnekas att de mindre företagen har svårare än de stora att utifrån draga till sig sådant kapital. Såsom motionärerna framhåller har det emellertid nyligen startats ett flertal emissions- och investmentbolag med ändamål att underlätta nyemissioner i icke börsnoterade aktiebolag. Det torde enligt Bankföreningens mening finnas anledning förmoda att denna form av finansieringsverksamhet kommer att ytterligare utvecklas.

SHIO anser att frågan om småföretagens kapitalförsörjning i dagens läge är ägnad väcka allvarliga bekymmer för framtiden. *SHIO* anför:

Den tekniska utvecklingen framtvingar ständigt ökande kapitalinvesteringar även i de minsta företagen. Genom en gradvis skärpt konkurrens inom så gott som alla branscher ställs samtidigt höga krav på en rationell företagsamhet. Denna utveckling kan förväntas fortsätta under överskådlig framtid och bör givetvis befrämjas eftersom näringslivets effektivitet därmed förbättras. En följd härav är emellertid att vinstmarginalerna minskas varigenom en tillfredsställande självfinansiering försvåras och i många fall omöjliggörs. Ökat kapitalbehov i förening med minskad självfinansiering medför helt uppenbart krav på förbättrad kreditförsörjning. Detta behov synes för närvarande svårt att uppfylla.

Mot denna bakgrund kan det, säger *SHIO*, ifrågasättas om den svenska kreditmarknaden över huvud taget är anpassad till de behov, som föreligger inom ett näringsliv i snabb utveckling, eller om inte vissa institutionella förhållanden i alltför hög grad inverkar bromsande på denna utveckling. Två frågor anses i detta sammanhang vara av särskilt intresse, nämligen fördelningen av kapitalmarknadens resurser till olika samhällssektorer samt

förekomsten av differentierade låneformer för olika kreditbehov. Här om anför SHIO:

Vad gäller den första frågan kan konstateras att de offentliga investeringarna och i än högre grad bostadsbyggandet under senare år har tillgodosetts genom olika former av direkt och indirekt kreditprioritering. Olika försök att anpassa investeringarna inom dessa områden till det rådande läget på kapitalmarknaden torde dock kunna betecknas som huvudsakligen misslyckade. Följden har blivit att de upprepade bristsituationerna på kreditmarknaden i avsevärd utsträckning kommit att drabba näringslivets investeringar. Frågan gäller då i första hand om dispositioner av detta slag är samhällsekonomiskt försvarliga eller om kapitalbristen inom näringslivet medför risker för en allvarlig försvagning av det tekniska och ekonomiska framåtskridandet.

En ytterligare fråga gäller om de mindre företagens kreditbehov kan tillgodoses inom en kapitalmarknad av denna utformning. Särskild hänsyn torde härvid få fästas vid de ytterligare kreditsvårigheter, som uppträder i samband med de ofta återkommande kreditrestriktionerna. I detta sammanhang bör också uppmärksammas den bristfälliga differentieringen av kreditgivningen på olika låneformer, huvudsakligen bottnande i tämligen ålderdomliga bestämmelser för de olika kreditinstitutens verksamhet. Genom att det stora flertalet lånesökande inom den privata sektorn är hänvisade till krediter med i stort sett likartade villkor, förhindras en lämplig anpassning av lånevillkoren till den aktuella kreditrisken. Detta förhållande kan antas försvåra ett samhällsekonomiskt utnyttjande av kreditmarknadens resurser. I samband härmed bör också framhållas det betänkliga i en på förhand fastlåst uppdelning av kreditmarknaden på bestämda kreditändamål. I princip bör varje kreditbehov underkastas en likvärdig bedömning med avseende på räntabilitet, risktagande etc. Endast väsentliga allmänna intressen eller väldokumenterade institutionella brister i kreditmarknadens funktion bör tillåtas föranleda avsteg från denna princip.

Beträffande kreditrestriktionerna framhåller *bankofullmäktige*, att det är uppenbart att, även om nya former för kreditgivningen skapas eller om frågan om erforderliga säkerheter finner en godtagbar lösning, det ändå inte är säkert att krediter kommer att stå till förfogande i den utsträckning som företagen önskar. Fullmäktige anför:

Med hänsyn till kravet på samhällsekonomisk balans måste en viss försiktighet i kreditgivningen ständigt iakttagas, och det kan icke undvikas att den försiktigheten måste vara särskilt utpräglad i dagens läge. Det är också denna effekt man syftar till med den stramhet på kreditmarknaden, som under de senaste åren upprätthållits med finans- och kreditpolitiska medel i förening. Trots den förda politiken har emellertid kreditexpansionen fått en mycket stor omfattning. Om sålunda ännu i början av 1960-talet den totala nettoutlåningen per år för samtliga kreditinstitut rörde sig om 4 à 5 miljarder kronor, uppgick den år 1964 till över 9 miljarder och år 1965 till över 10 miljarder kronor. Åtstramningen har sålunda inte på något sätt lett till något s. k. kreditstopp. Att läget emellertid på många håll uppfattats så, synes inte kunna tolkas på annat sätt än att kreditanspråken växer så mycket starkare än möjligheterna att tillgodose dem. Även om låntagarna sålunda ibland uppfattat läget som alltför stramt, måste det samtidigt erin-

ras om, att den pris- och kostnadsutveckling som varit rådande även under det senaste året närmast tyder på, att kreditgivningen trots allt varit för stor. Det betyder i förevarande sammanhang, att de olika åtgärder, som kan vidtagas för att förbättra möjligheterna för t. ex. de mindre företagen att göra sig gällande i konkurrensen på kreditmarknaden, inte samtidigt kan få innebära, att takten i kreditexpansionen skulle öka. I det spända ekonomiska läge vi befunnit oss i under de senaste åren och som alltjämt råder, är det ofrånkomligt att en hel del låntagare, även om de t. ex. kan prestera goda säkerheter, måste finna sig i ett uppskov med tillgodoseendet av deras önskemål.

Även *Svenska bankföreningen* framhåller, att det i tider av kreditåtstramning naturligtvis icke kan undvikas att svårigheter drabbar även de små och medelstora företagen. Det skulle, säger Bankföreningen, innebära en synnerligen betänklig försvagning av stabiliseringspolitiken, om en så väsentlig sektor av näringslivet undantoges från dess verkningar.

Institutionella förhållanden beträffande de mindre företagens möjligheter att erhålla krediter, särskilt av långfristig natur, behandlas utförligt av *bankofullmäktige*, som anför:

Enighet torde råda om, att här föreligger ett problem, när det gäller de mindre företagen, och en del åtgärder har redan företagits eller är på väg i syfte att göra det lättare för dem att hävda sig på kreditmarknaden. Det må bl. a. erinras om, att affärsbankerna m. fl. kreditinstitut sedan den 1 juli 1965 har fått ökad rätt att lämna tidsbundna lån. Det bör också noteras, att i en proposition i årets riksdag angående företagsinteckning föreslås en breddning av omfånget av den egendom, som kan bli föremål för inteckning. Om den senare vinner riksdagens bifall, synes de båda åtgärderna tillsammans innebära icke oväsentlig förbättring i här aktuella företagsgruppers ställning på kreditmarknaden, och de önskemål som motionärerna i berörda hänseenden framställer synes därför kunna sägas vara i betydande utsträckning tillgodosedda.

I motionerna efterlyses vidare möjligheter för en lånesökande, som eventuellt ej kunnat erhålla lån hos AB Industrikredit eller AB Företagskredit, att vända sig till konkurrerande institut. Inte heller denna fråga har, säger bankofullmäktige, förbisetts vid den lagstiftning för olika områden på kreditmarknaden som tillkommit under de senaste åren.

Det har t. ex. varit en strävan att söka undvika vad som i diskussionen kallats kapitalmarknadens »sektorisering» och som skulle ha inneburit, att varje mer betydande låntagargrupp skulle ha ett eget kreditinstitut. Denna strävan kommer till uttryck i AB Industrikredits bolagsordning, där det sägs, att bolaget skall ha till sitt ändamål att medverka vid finansiering av företrädesvis mindre och medelstora näringsföretag här i riket, en formulering som således medger, att Industrikredit kan konkurrera med exempelvis lantbruksnäringsarnas kreditinstitut. Även omvända förhållandet gäller, eftersom de senare visserligen företrädesvis skall ägna sig åt finansiering av jordbrukets binärningar men även får inrikta sig på andra näringsföretag här i riket. Nu kan det emellertid med skäl göras gällande, att med de stora uppgifter de nämnda instituten står inför, någon konkurrens dem emellan knappast kommer att uppstå. Det bör emellertid också observeras, att ett

alternativ till den långfristiga upplåningen hos nämnda och övriga kreditaktiebolag även föreligger i de möjligheter som bankväsendet numera har att lämna lån bundna upp till 10 år. Innebörden härav är, att den lånesökande även kan vända sig till affärsbanker och andra bankinstitut för att söka krediter av i stort sett samma slag som kreditaktiebolagen förmedlar.

Affärsbankernas möjligheter att ge långfristiga krediter bör enligt motionärerna ökas genom att bankerna beredes större möjligheter till upplåning från allmänna pensionsfonden. Som bekant är emellertid frågan om inriktningen av pensionsfondens placeringar under utredning och fullmäktige vill ifrågasätta, om det finns skäl att föregripa detta arbete. Beträffande affärsbankernas långfristiga långgivning synes vidare böra noteras, att denna hittills endast i begränsad utsträckning kan ha kommit att utnyttjas. Som tidigare antytts äger såväl affärsbanker som sparbanker, postbanken och jordbrukets centralkassor sedan den 1 juli 1965 rätt att placera 25 % av inlåning och eget kapital i lån med upp till 10-årig bundenhet, och den förändring av utlåningen mot ökad långfristighet, som kan följa härav, torde ännu knappast ha tagit sin början. Det bör slutligen här också tilläggas, att en ökning av den långfristiga utlåningen från affärsbankerna icke är beroende av att upplåningen hos allmänna pensionsfonden vidgas. Till följd av den stabilitet, som råder i bankernas inlåning, kan man utgå från att full täckning i form av reellt långfristig inlåning finnes för bankernas rätt att lämna bundna lån.

Sveriges köpmannaförbund erinrar om att det varit möjligt att vid sidan av och som komplettering till de betydelsefulla förbindelserna mellan detaljhandelsföretag och bankerna inrätta särskilda kreditinstitut för olika branscher. Om dessa lämnar förbundet följande upplysningar:

F. n. finns sådana institut för livsmedelsbranschen (AB Handelskredit), färg- och parfymbranscherna (AB Handelskredit), järnhandeln (AB Järnhandelskredit), textilhandeln (AB Textilkredit), pappershandeln (Pappershandels Finansieringsinstitut AB), blomsterhandeln (Blomfinans AB), radiohandeln (RAFAK) samt nytilkomna institut för tobakshandeln och skohandeln. För närvarande pågår förhandlingar om bildande av finansieringsinstitut för bl. a. cykel- och sporthandeln samt för leksakshandeln. Dessa institut, som fyller en mycket viktig uppgift, har visat sig kunna fungera på ett tillfredsställande sätt.

Däremot uppges detaljhandelsföretag endast i begränsad utsträckning ha kunnat utnyttja den långgivning som sker från AB Industrikredit och AB Företagskredit, bl. a. beroende på svårigheter att ställa de säkerheter som fordras vid denna långgivning.

I likhet med bankfullmäktige hänvisar ett stort antal andra remissinstanser till olika reformer som genomförts under de senaste åren eller nu förberedes och som är ägnade att förbättra de mindre företagens möjligheter att erhålla krediter. Bland dem som gör sådana påpekanden är *kommerskollegium*, *Svenska bankföreningen*, *Sveriges grossistförbund*, *Sveriges köpmannaförbund* och flera *handelskamrar*. Förutom institutet företagsinteckning, affärsbankernas utökade rätt att lämna bundna lån samt inrättandet av särskilda kreditinstitut nämns bl. a. införandet av factoring

och leasing, företagareföreningarnas verksamhet samt pågående översyn av arvsbeskattningen, av företagsbeskattningen och av aktiebolagslagen.

Utformningen av kreditinstitutens nuvarande säkerhetsbestämmelser anses av några remissinstanser böra bli föremål för revision. *SHIO*, som konstaterar att affärsbankerna och i viss mån sparbankerna alltså svarar för den ojämförligt största andelen av kreditgivningen till mindre och medelstora företag, anför bl. a. följande:

Såsom ofta framhållits har de mindre företagen ofta svårigheter att uppfylla de säkerhetskrav, som dessa kreditinstitut enligt sina bestämmelser är tvingade att upprätthålla. Följden har blivit att de mindre företagen för närvarande erhåller en avsevärt lägre andel av kreditmedlen än deras produktionsinsats synes motivera. Detta förhållande framträder särskilt starkt under perioder av kreditrestriktioner, eftersom dessa främst avser affärsbankernas utlåning och större företag i betydligt högre grad än de mindre har tillgång till andra kapitalanskaffningsmöjligheter, främst obligationsmarknaden. Belysande i detta sammanhang är bl. a. resultatet av Svenska bankföreningens undersökning rörande affärsbankernas utlåning under perioden november 1963—november 1964. Enligt denna hade utlåningen till industriföretag med upp till femtio anställda under perioden ökat med endast 17 miljoner kronor medan utlåningen till hela industrin ökade med nära 300 miljoner kronor. Det synes vara en angelägen uppgift att klarlägga alternativa möjligheter att förbättra de mindre och medelstora företagens kreditförsörjning. Frågan om utformningen av bankernas kreditgivning får därvid tillmätas särskild betydelse. Av allt att döma kan vissa förbättringar uppnås genom en liberalisering av kreditinstitutens säkerhetskrav och genom en mer eller mindre omfattande differentiering av kreditgivningen på olika låneformer med varierande kreditvillkor.

Statens institut för hantverk och industri anser att möjligheten för mindre företagare till utökad bankkredit på »projektbasis» i stället för på olika slags hypotek bör utredas i syfte att stödja konstaterat utvecklingsbara framåtgående företag.

Sveriges grossistförbund understryker att många företag inom handeln saknar traditionellt belåningsbara säkerheter. Kreditgivningen borde därför, anser förbundet, i ökad utsträckning kunna utformas på mer dynamiska grunder än hittills i syfte att främja investeringens inriktning på företag med gynnsamma lönsamhetsbetingelser i minst lika hög grad som sådana med traditionella saksäkerheter.

I detta sammanhang tar *Grossistförbundet* också upp frågan om kapitalmarknadens omstrukturerings till följd av allmänna pensionsfondens snabba tillväxt. Förbundet finner det angeläget, att det tillskapas en möjlighet för handelsföretagen att få tillgång till allmänna pensionsfondens medel med hänsyn till den dominerande ställning som fonden kommer att få. Hänsyn måste också rimligen, säger förbundet, tagas till det förhållandet att handelsföretagen årligen inbetalar stora belopp till fonden utan att ha någon nämnvärd möjlighet att dra nytta av dessa medel. Man kan enligt förbundets mening här i stort sett bortse från återlånen, som i varje fall med

nuvarande konstruktion spelar en underordnad roll för dessa företag. Det gäller därför att till handelsföretagen kanalisera en mer rättvis andel av den växande allmänna pensionsfonden, vilket kan ske på olika vägar:

Med hänsyn till de åtgärder, som vidtagits inom andra sektioner av näringslivet, skulle det kunna ligga nära till hands att bygga upp ett särskilt kreditinstitut för handeln. Detta skulle emellertid ytterligare uppspalta kreditmarknaden i sektorer, och det synes oss därför rimligare att i första hand bygga ut existerande kreditinstitut.

Den långfristiga utlåningen bör enligt förbundets mening i ökad grad gå via affärsbankerna med rätt för dessa att refinansiera i allmänna pensionsfonden. Denna utväg kombinerad med en revision av säkerhetsbestämmelserna anser förbundet vara den bästa lösningen av hithörande problem.

Svenska bankföreningen säger sig dela motionärernas uppfattning att det skulle vara till fördel om bankerna sattes i tillfälle att i större utsträckning taga upp förlagslån i kapitalmarknadsinstitut. Frågan därom är, meddelas det, föremål för uppmärksamhet inom bankföreningen.

Ett av motionärernas önskemål avser en undersökning av vilka former av *konkurrensbegränsning* som föreligger till följd av statliga företags uppträdande och på grund av den allmänna ekonomiska politik som statsmakterna driver. Konkurrensfrågorna behandlas utförligt av *statens pris- och kartellnämnd*, som anför:

Inom den övervägande delen av landets näringsliv råder fri etableringsrätt och en betydande frihet i övrigt i konkurrenshänseende enligt den allmänna näringspolitik som statsmakterna godtagit. Praktiskt taget allmän uppslutning föreligger bakom uppfattningen att samhällsekonomisk effektivitet befrämjas bättre av effektiv konkurrens än av regleringar. Detta är även en av grundtankarna bakom den nuvarande konkurrensbegränsningslagstiftningen, som ger vederbörande myndigheter befogenhet att ingripa mot konkurrensbegränsningar, som bedöms medföra skadlig verkan i lagens mening (5 § KBL).

Inom handeln har tidigare betydande hinder för etablering av nya företag förelegat på grund av privat nyetableringskontroll. Efter tillkomsten av nu gällande konkurrensbegränsningslagstiftning har dessa hinder i huvudsak undanröjts. Även kommunerna har emellertid i anslutning till stadsplaneringsverksamheten inflytande på utvecklingen av butiksbeståndet på nybyggnadsområden i tätorterna samt fördelningen av nytillkomna butiker inom sådana områden. Länsstyrelsernas övervakningsuppgifter i samband därmed är föremål för granskning inom handelsdepartementet.

Även om statsmakternas allmänna ekonomiska politik sålunda är inriktad på att främja en ur allmän synpunkt önskvärd konkurrens inom näringslivet, finns det näringsgrenar, där konkurrensbegränsningar upprätthålls genom särskild lag eller författning eller har samband med dylik och på denna grund har ansetts tillbörliga (prop. 1953: 103). Hit hör bland annat helt eller delvis jordbruk, fiske, transportverksamhet, post- och telekommunikationer, gas och elektricitet samt läkemedel. Ej heller de immateriella ensamrätterna (patent, varumärken m. fl.) faller i och för sig under konkurrensbegränsningslagens tillämpningsområde.

Inom transportmarknaden har emellertid genom beslut av 1963 års riksdag en liberalisering påbörjats i syfte att skapa ett mer konkurrensbefrämjande system. Det statliga regleringen inom jordbruket är f. n. föremål för utredning.

De statliga regleringarna har av allt att döma icke försämrat förutsättningarna för de mindre och medelstora företagen, yttrar nämnden och fortsätter:

Snarast torde dessa företag beretts en mera skyddad tillvaro i sådana fall då regleringarna är baserade på tillståndsgivning och/eller prisreglering. Inom såväl jordbruks- som landtransportnäringarna har ju antalet småföretag varit helt övervägande.

Mellan företag eller organisationer träffade överenskommelser av konkurrensbegränsande natur blir föremål för registrering i det av pris- och kartellnämnden förda kartellregistret. Detta gäller även statliga företag oavsett företagsform. Konkurrensbegränsande överenskommelser med ett statligt företag som kontrahent har hittills registrerats i ringa omfattning. I allmänhet har därvid det statsägda företaget anslutit sig till avtal rörande gemensam prissättning, som flertalet övriga företag inom en bransch bidrager, t. ex. Norrbottens Järnverk AB beträffande armeringsjärn, stångstål och balk samt AB Statens Skogsindustrier beträffande wallboard.

Vad angår den i motionerna ifrågasatta konkurrensbegränsande verkan av domänverkets försäljningar till AB Statens Skogsindustrier kan nämnas, att ett ärende som gäller huruvida domänverkets utbuds- och prispolitik medfört skadlig verkan i konkurrensbegränsningslagens mening, för närvarande är under prövning hos näringsfrihetsombudsmannen. I detta sammanhang bör även erinras om det långfristiga avtal om årliga virkesleveranser, som år 1957 upprättades mellan domänverket och ASSI. Detta avtal avsåg att dels bidra till en jämn avsättning av virke från statsskogarna, dels säkerställa bolagets råvaruförsörjning. Avtalet utformades i enlighet med av riksdagen godtagna principer (prop. 1957: 117).

Nämnden kommer till den slutsatsen att en utredning enligt punkt c) i motionärernas yrkande för närvarande icke synes av behovet påkallad utifrån de intressen som nämnden har att företräda.

Även *kommerskollegium* anser att det saknas anledning till en utredning om statliga företags konkurrensbegränsande åtgärder. Icke heller *Stockholms handelskammare* tillstyrker en sådan undersökning. Handelskammaren erinrar om frågan om domänverkets försäljningsregler och yttrar vidare:

Diskrimineringen av det privata byggandet på bostadsområdet är ett problem, som ständigt påtalas från olika håll ehuru hittills utan framgång. Åtgärder av nu angivet slag och andra liknande ingrepp till stöd för vissa företagsformer sammanhänger med politiska värderingar; att få till stånd någon ändring härutinnan genom en »på vetenskaplig grund vilande juridisk och ekonomisk undersökning» torde vara tämligen utsiktslöst.

Handelskammaren i Göteborg finner däremot att problemet om de statliga företagens konkurrensbegränsande inverkan erbjuder åtskilliga aspekter som kan vara förtjänta av en närmare undersökning. På detta begränsade område tillstyrker handelskammaren därför en utredning.

Positivt till en sådan undersökning är också *Sveriges köpmannaförbund*, som kraftigt understryker, att det för en från samhällsekonomisk och konsumentvänlig synpunkt gynnsam utveckling av detaljhandeln är en ofrånkomlig förutsättning, att konkurrensen får ske på lika villkor. Förbundet yttrar:

Några problem därvidlag som just nu är särskilt väsentliga gäller fördelningen av butikslägen på nya bostadsområden, vilka problem också är föremål för näringsfrihetsombudsmannens uppmärksamhet, samt dessutom problem som sammanhänger med den diskriminering av enskilda detaljhandelsföretag som i stor utsträckning sker på inköppsidan.

När i motionerna bl. a. hänvisas till förhållandena i Förenta Staterna, må erinras om att den amerikanska kartellagstiftningen innehåller förbud mot prisdiskriminering, den s. k. Robinson-Patman-lagen. Genom denna lag har de mindre och medelstora företagen i Förenta Staterna fått ökade möjligheter att från samma utgångsläge och på lika villkor konkurrera med de storföretag som spelar en betydande roll i Förenta Staterna. Det synes oss önskvärt att den i motionerna föreslagna undersökningen om konkurrensbegränsningarna och deras effekt även får omfatta här berörda problem för att därvid om så befinnes lämpligt föranleda en komplettering av den svenska konkurrensbegränsningslagen.

Även *Svensk industriförening* anser att en utredning på denna punkt skulle vara av värde och fylla ett behov.

B. Motionerna I: 545 och II: 677 (kapitalförsörjningen för familjeföretag)

Begreppet »familjeföretag» finns inte bestämt i den svenska lagstiftningen, framhåller *Familjeföretagens förening*. Icke heller i andra länder synes man entydigt definiera, vad som menas härmed. Man bör därför, säger föreningen, icke lagtekniskt lita till eller bygga på en allmän känsla eller kännedom om begreppets innebörd. I vissa sammanhang avses med familjeföretag mycket stora och kapitalstarka företag, medan man i andra sammanhang med familjeföretag helt enkelt menar småföretag.

De problem som anges i motionerna finner föreningen särskilt kännetecknande för större eller åtminstone relativt stora företag, i vilka en eller ett begränsat antal personer svarar för kapitalanskaffandet och kapitalhållandet och för vars effektiva verksamhet krävs en mer påtaglig kapitalinsats. Föreningen yttrar:

I den mån man inför begreppet familjeföretag i diskussionen, bör alltså fastslås, att det gäller företag, vilka icke har tillgång till den anonyma kapitalmarknaden. För dessa företag kan kapitalproblemen helt naturligt bli svårbemästrade och ej sällan synnerligen påtagliga, speciellt i samband med fusioner och andra åtgärder i rationaliseringsssyfte. Vi tror emellertid icke, att man på lång sikt hjälper svenskt näringsliv genom att speciallagstifta till förmån för vissa företag eller företagsformer eller genom att speciellt gynna vissa företagsgrupper, såvida icke sådant gynnande är av väsentlig nationalekonomisk betydelse. De bestämmelser som utfärdas bör gälla näringslivet generellt.

Föreningen hyser uppfattningen att de svenska familjeföretagen, d. v. s. de företag i vilka ett begränsat antal personer skall svara för kapitalhåll-

ning och kapitalanskaffning, kan ha betungande och för företagsamheten förödande kapitalproblem. Fortsättningsvis anföres:

Många gånger varken behöver eller begär emellertid familjeföretagen någon speciell understödsverksamhet utan fastmer blott att icke bli sämre behandlade än svenskt näringsliv i övrigt. För att något underbygga vad vi menar härmed, kan vi — speciellt inom skatterätten — peka på sådana bestämmelser, som behandlar fåmansbolag hårdare än börsnoterade och andra liknande bolag. Ett exempel är frågan om beskattning av utdelning på främmande aktier; ett annat när det gäller avdragsrätt vid inkomsttaxeringen för avsättning till egen stiftelse till företagsledarens pensionering. Vidare finns vissa särbestämmelser i utskiftningsskatteförordningen etc. Det finns också andra områden, där familjeföretagen, utan att vara speciellt utpekade i lagstiftningen, behandlas hårdare än övrig företagsverksamhet. Exempelvis kan nämnas ett så viktigt problem som att kravet på det arbetande kapitalet blir större i ett familjeföretag än i ett anonymt bolag. Alla företag bör som bekant ernå en vinst, som täcker avskrivningar, skälig förräntning etc. För familjeföretaget tillkommer emellertid, att företaget måste lämna en avkastning, som i förekommande fall även täcker kapitalhållarens förmögenhetsskatt; en vid inkomsttaxeringen icke avdragbar pålaga, vilken sammanhänger direkt med hållandet av kapital — exempelvis arbetsredskapen. Skall företaget kunna överföras till nästa generation med samma kapacitet, som det har i den gamla ägarens hand, måste familjeföretaget ytterligare lämna en avkastning, som möjliggör för kapitalhållaren att verkställa — vid inkomsttaxeringen normalt icke avdragbara — besparingar för täckandet av kommande arvsskatter. Detta innebär i sista hand, att företaget avtappas på kapital, för att kapitalhållarna skall kunna betala de arvsskatter, som utgår just på det kapital, som hopsamlats — icke för konsumtion — utan för att driva företaget och bidra till dess expansion.

Ytterligare påpekas, att en räntabilitetskalkyl vid exempelvis en inventarieanskaffning ofta ställer sig helt olika för ett börsnoterat bolag, ett kooperativt företag, ett familjeaktiebolag och ett enskilt företag. Här om anför föreningen:

Detta är helt naturligt genom att skatten i vissa fall är progressiv, i andra proportionell — därtill med olika skattesatser för aktiebolag och för kooperativa föreningar — samt genom att familjeföretagaren måste ta hänsyn till förmögenhetsbeskattning av arbetsredskapen. Kravet på kapitalets förräntning blir därvid helt naturligt störst, när företaget drivs som familjeföretag. Skattelagstiftningens utformning är företagsekonomiskt tyvärr så otympligt konstruerad, att vid nyinvestering en familjeföretagare kan få betala mer än hela avkastningen av nyinvesteringen i skatter.

De antydda speciella belastningarna på fåmansbolag har enligt föreningens uppfattning inte medvetet lagts på ifrågavarande företagargrupp. Icke desto mindre kan den, säger föreningen, i vissa fall bli förödande för företagen, varför problemet bör belysas av en utredning. De speciella belastningarna på familjeföretagen säges icke ha någon ekonomisk betydelse och knappast någon politisk betydelse men ofta bli de avgörande skälen för en familjeföretagare, »när han slutligen ger upp — d. v. s. säljer sig till stor kapitalismen inom eller utom landet».

Avslutningsvis yttrar föreningen:

Statsmakterna har i någon mån observerat kapitalhållandets problem, och vissa åtgärder har vidtagits för att ge möjligheter till självfinansiering. Vi kan exempelvis notera företagets olika möjligheter till s. k. öppen resultatutjämnning, speciellt då tillgången till systemet med investeringsfonder. Vi tror, att i den mån de nu aktuella motionerna kommer att utmyнна i en vidare utredning, investeringsfonderna kan tjäna som modell och ev. bli ett instrument, när det gäller att neutralisera den extra belastning, som av olika omständigheter många gånger kommit att vila speciellt tungt på familjeföretagen, särskilt då på de mer kapitalkrävande av dessa.

Remissyttrandet utmyन्नar i en tillstyrkan av motionerna. Problemställningen bör emellertid enligt föreningens uppfattning gälla näringslivets bästa i stort och lösas med utgångspunkt i företagsekonomiska aspekter.

Sveriges köpmannaförbund vitsordar den framställning som ges i motionerna och tillstyrker likaledes att den begärda utredningen kommer till stånd. Även *Sveriges grossistförbund* verifierar familjeföretagens speciella problem men säger sig inte dela den negativa inställning till investmentföretagen, som kommer till synes i motionerna. I stort sett anses dessa företag ha en positiv effekt för utvecklingen inom näringslivet. Grossistförbundet synes förorda att familjeföretagens förhållanden behandlas inom ramen för en allsidig utredning av de små och medelstora företagens kapitalförsörjning. Denna uppfattning torde delas av *SHIO*, som beträffande familjeföretagen yttrar:

Flertalet mindre och medelstora företag inom hantverk och industri har, såsom motionärerna framhållit, karaktären av familjeföretag. Arvsbeskattningen medför att det ställs höga krav på långsiktig ekonomisk planering för att en generationsväxling inte skall leda till svåra påfrestningar för ifrågavarande företag. Enligt organisationens erfarenheter är denna planering i många fall bristfällig, vilket medför ett samhällsekonomiskt icke önskvärt bortfall av små och medelstora företag eller — i gynnsamma fall — besvärliga omställningsproblem. I vissa fall kan försäljning av vederbörande företag till något investmentbolag utgöra ett alternativ. Investmentbolagen kan således spela en betydelsefull roll genom att ett antal mindre företag får möjligheter att fortsätta sin verksamhet. Förekomsten av ett stort antal investmentbolag, vilka uppträder som köpare av dels familjeföretag när företagsledaren av olika skäl ej kan fortsätta verksamheten, dels starkt expansiva företag vilka ej på annat sätt kan lösa sina finansieringsproblem, bör dock i första hand betraktas som ett tydligt tecken på att kapitalförsörjningen inom små och medelstora företag är förenad med betydande svårigheter.

Bankinspektionen erinrar om att de fördelar, som existensen av ett stort antal små och medelstora företag anses innebära för vårt näringsliv, minskar i samma mån som företagen upphör såsom självständiga enheter. Från denna synpunkt finner inspektionen det av motionärerna anmärkta förhållandet, att de mindre företagen i växande utsträckning inordnas i en **allt**

hastigare fortgående koncernbildning, ägnat att inge betänkligheter. Inspektionen anför:

I många sammanhang har gjorts gällande att en av orsakerna till sagda utveckling skulle vara just svårigheterna att anskaffa kapital och speciellt riskvilligt sådant. En åtgärd, som skulle underlätta kapitalförsörjningen och därför vara ägnad att motverka sagda koncernbildning, vore bildandet av ett av staten och affärsbankerna gemensamt ägt företag med syfte att förse företag av ifrågavarande typ med riskvilligt kapital. Genom en sådan åtgärd skulle de två institut — AB Industrikredit och AB Företagskredit — vilka gemensamt äges av staten och affärsbankerna och som har till ändamål att tillhandahålla långfristiga krediter åt de mindre och medelstora företagen få en påbyggnad, som gjorde det möjligt att effektivt stödja dessa företag och på så sätt bevara deras självständighet.

Såsom i föregående avsnitt angivits, anser bankinspektionen skäl tala för en utredning angående de små och medelstora företagens kreditförsörjning.

Svenska bankföreningen har till skillnad från de hittills nämnda remissinstanserna icke blivit övertygad om värdet av en utredning rörande familjeföretagens kapitalförsörjning. Föreningen anför:

Såvitt angår möjligheterna att anskaffa kortfristiga drifts- och rörelsekrediter torde det icke med fog kunna göras gällande att familjeföretagen skulle vara sämre ställda än andra företag. Något konkret påstående att så skulle vara fallet har ej heller framförts i motionerna.

När det gäller långfristig kredit för investeringsändamål befinner sig däremot familjeföretagen otvivelaktigt såtillvida i ett visst underläge, att de oftast saknar förutsättningar för att gå ut på kapitalmarknaden med egna obligationslån. Det bör emellertid icke förglömmas att åtskilligt gjorts för att på annat sätt underlätta de små och medelstora företagens behov av långa krediter.

Bankföreningen erinrar även i detta sammanhang om genomförda och diskuterade reformer med avseende på kreditförsörjningen. Härvid uttalas bl. a., att det icke möter några organisatoriska hinder att åstadkomma en — högeligen önskvärd — utökning av AB Industrikredits och AB Företagskredits kapacitet. Föreningen fortsätter:

Emellertid kan familjeföretagen uppenbarligen icke helt bygga sin finansiering på kredit. Det krävs också tillgång till riskkapital, och bankföreningen vill vitsorda att anskaffningen av sådant ofta är förenad med allvarliga problem.

I sådana familjeföretag som drivs i enskild firmas form kan en ökning av riskkapitalet knappast åstadkommas på annat sätt än genom att vinstmedel sparas och reinvesteras. De praktiska möjligheterna därtill är numera snävt begränsade, ej minst på grund av den hårda beskattningen som ju bl. a. innebär att enskild företagare — i motsats till aktiebolag — drabbas både av progressiv inkomstskatt och av förmögenhetsskatt. Bankföreningen anser det i hög grad önskvärt att progressionen lindras och förmögenhetsskatten avskaffas. En sådan reform torde emellertid icke kunna begränsas till att enbart gälla företagare, utan måste avse alla fysiska personer.

Även i familjeföretag med aktiebolagsform har självfinansieringen på

grund av skattetrycket förlorat avsevärt i betydelse som medel för att bygga ut riskkapitalet. Också för dessa företags del ter det sig därför angeläget med skattelättnader, t. ex. i form av liberalare avskrivningsregler och sänkt bolagsskatt. Emellertid synes det ej heller på den punkten vara möjligt att åvägabrunga en isolerad lösning för familjeföretagens del, utan saken torde få prövas i ett vidare sammanhang.

Detsamma gäller den av motionärerna antydda frågan om ändringar i arvsbeskattningen i syfte att minska påfrestningarna då ägarbyte i familjeföretag måste ske på grund av arvfall.

Däremot föreligger i och för sig intet hinder mot att till separat behandling upptaga problemet om att främja tillförsel utifrån av riskkapital till familjeföretag som drivs i aktiebolagsform. Det naturligaste sättet att få till stånd en sådan tillförsel är uppenbarligen att bolaget företar en nyemission. Under den senaste tiden har också — såväl på initiativ av bankerna som oberoende av dem — startats ett flertal emissions- och investmentbolag med ändamål att underlätta nyemissioner i icke börsnoterade aktiebolag. Det torde finnas anledning förmoda att den formen av finansieringsverksamhet kommer att ytterligare utvecklas.

Bankofullmäktige gör inga uttalanden med särskild hänsyftning på familjeföretagen.

Utskottet

De två motionspar som behandlas i detta utlåtande är av olika omfattning och innebörd. Motionerna I: 545 och II: 677 gäller ett avgränsat spörsmål, nämligen kapitalförsörjningen för familjeföretag särskilt vid stark expansion och vid övergång genom arv till ny ägare. Motionerna I: 551 och II: 674 ger däremot en bred översikt över problem och reformförslag avseende de små och medelstora företagen i allmänhet. Båda motionsparen utmynnar i hemställan om att de berörda frågorna skall utredas. I det förra fallet inskränkes utredningskravet till att gälla den nyss angivna kapitalförsörjningsfrågan, medan i det senare fallet begäres en allsidig utredning, täckande bl. a. utbildnings-, kredit- och konkurrensförhållanden. Då de synpunkter och önskemål som framföres delvis sammanfaller, har utskottet likväl funnit det lämpligt att behandla de här nämnda motionerna i ett sammanhang.

Innan utskottet till granskning tar upp enskildheter i de framlagda förslagen, vill utskottet deklarerat, att utskottet i väsentliga delar kan instämma i den grundläggande värdering av de mindre företagens betydelse som kommer till uttryck i motionerna I: 551 och II: 674. Det kan inte råda några delade meningar om att de mindre företagen utgör ett viktigt inslag i vårt näringsliv och att detta förhållande kommer att bestå, oavsett de fortsatta strukturförändringar som är förutsebara. För de stundom förekommande påståendena om bristande förståelse eller intresse från statsmakternas sida för småföretagens problem saknas också enligt utskottets uppfattning all grund. Vad som föranleder uttalanden i sådan riktning torde i själva verket ofta vara generellt verkande finanspolitiska och kreditpolitiska åtgärder,

motiverade av en självklar strävan att åstadkomma stabilitet i samhälls-ekonomien.

Inledningsvis må erinras om att vissa av de i motionerna berörda problemen har behandlats i utlåtanden av bankoutskottet senast vid 1965 års riksdag. I motioner sistnämnda år föreslogs bl. a. en utredning av de mindre och medelstora företagens finansieringsproblem med särskild hänsyn till självfinansieringen och dess effekt på investeringsviljan. Utskottet (utl. nr 23) avstyrkte motionsyrkandena under erinran om att en rad åtgärder av betydelse för de mindre och medelstora företagens finansiering vidtagits under senare år. Bl. a. hänvisades till inrättandet av AB Företagskredit och de särskilda kreditinstituten för lantbruksnäringarna samt till utvidgningen av AB Industrikredits utlåningskapacitet. Härjämte erinrade utskottet bl. a. om den successiva kraftiga ökningen av det kreditstöd till hantverk och småindustri som förmedlas av företagareföreningarna. Frågor av betydelse för den enskilda handelns kreditförsörjning behandlades i utskottets utlåtande nr 25 år 1965 i anledning av motioner om utredning i detta ämne. Utskottet stannade här vid den bedömningen att kreditmarknadens institutionella utformning i huvudsak måste anses motsvara de krav som kunde ställas från handelns sida och avstyrkte därför motionsyrkandena. Utskottet påpekade att handeln utöver den direkta kreditgivningen från bankerna erhåller krediter från flera halvstatliga institut och från ett flertal institut som bildats på initiativ av olika branscher inom handeln. Kreditlagstiftningsfrågor av betydelse även för de mindre och medelstora företagens kreditförsörjning behandlades slutligen i utskottets utlåtande nr 41 år 1965 i anledning av proposition om bl. a. nya bestämmelser om bundna lån i affärsbanker, sparbanker och jordbrukets kreditkassor samt om vidgad rätt för sparbanker att bevilja checkräkningskredit.

En fråga med anknytning till motionerna som varit före vid årets riksdag är frågan om reglerna för återlån ur allmänna pensionsfonden (BoU:s utl. nr 15).

Utöver de finansierings- och kreditmarknadsproblem vilka på sätt ovan sagts nyligen varit föremål för bankoutskottets och riksdagens uppmärksamhet behandlas i motionerna I: 551 och II: 674 särskilt behovet av förbättrad företagartutbildning. Utskottet tar här upp denna fråga innan utskottet övergår till de finansierings- och kreditspörsmål som de föreliggande motionerna aktualiserar.

Motionärerna framhåller, att nya mindre företag inte sällan bildas av yrkesskickliga arbetare eller verkmästare vilka visserligen besitter erforderliga yrkestekniska kunskaper men inte har fått den företagsekonomiskt inriktade skolning som är av betydelse för den som skall kunna framgångsrikt leda ett företag. Denna brist på ekonomisk skolning medverkar enligt motionärerna ofta till att företag med i och för sig goda livsbetingelser inte

drivs lönsamt. I motionerna hemställes därför att bl. a. frågan om förbättrade utbildningsmöjligheter för företagare skall beaktas vid den begärda allsidiga och förutsättningslösa utredningen rörande de mindre företagen.

Förslaget om utredning av förbättrade utbildningsmöjligheter för företagare avstyrks av ett par statliga organ, som bedriver eller lämnar bidrag till utbildning för bl. a. företagare — skolöverstyrelsen och statens institut för hantverk och industri — men tillstyrks av två av de mindre företagens egna sammanslutningar, Sveriges hantverks- och industriorganisation (SHIO) och Sveriges köpmannaförbund. Skolöverstyrelsen redovisar att statsbidrag utgår till SHIO:s föreläsningsverksamhet samt till ett antal yrkesskolor för särskilda branscher. I fråga om yrkes- och verkstadsskolorna framhåller skolöverstyrelsen att i de läroplaner som utfärdats för flertalet kommunala yrkesskolor ingår kurser i bokföring och kalkylation samt en repetitionskurs i detaljhandelsekonomi. Skolöverstyrelsen påpekar också att prövning av en rad viktiga vuxenutbildningsproblem nu förestår sedan de aktualiserats av bl. a. arbetsmarknadsutredningen, gymnasieutredningen och yrkesutbildningsberedningen. Statens institut för hantverk och industri hälsar med tillfredsställelse motionärernas förslag om ökat stöd till institutets utbildningsverksamhet. Institutet bedriver en mycket omfattande kursverksamhet, som sedan någon tid också innefattar företagsledarutbildning. Denna verksamhet har i första hand syftat till att stimulera företagarnas intresse för och uppöva deras färdigheter beträffande problem av ekonomisk, teknisk, administrativ och arbetspsykologisk natur. Institutet framhåller betydelsen av att ledarna för mindre och medelstora företag beredes möjligheter att i olika avseenden följa med i den tekniska utvecklingen. Enligt institutets mening skulle en utredning om förbättrade utbildningsmöjligheter fördröja den utveckling som nu sker inom berörda myndigheter och institutioner och även komplicera de förslag som väntas på vuxenutbildningens område. SHIO understryker att bristande kunskaper om ekonomi och administration ofta förorsakar dålig lönsamhet och genomgående sämre ekonomiskt verksamhetsresultat än förutsättningarna i och för sig skulle medge. Köpmannaförbundet betonar särskilt att behovet av utbildning för detaljhandeln blir allt större.

Utskottet delar i huvudsak motionärernas bedömning av behovet av en intensiv utbildningsverksamhet i bl. a. ekonomiska och administrativa ämnen för den kategori av företagsledare som det här är fråga om. Som de närmast berörda remissinstanserna påpekar görs också betydande ansträngningar på detta område av såväl statliga organ som småföretagens egna organisationer. En fortsatt utbyggnad av denna verksamhet planeras på vissa håll. Frågan om vuxenutbildningens organisation och samordningen av dess olika grenar har aktualiserats av olika statliga utredningar, bl. a. arbetsmarknadsutredningen, gymnasieutredningen och yrkesutbildningsbe-

redningen. Även radions och televisionens ställning i utbildningen har varit föremål för utredning. Förslag beträffande såväl lösningen av studiefinansieringsfrågorna för vuxenstudierande som vuxenutbildningens framtida organisation har aviserats i den för kort tid sedan framlagda propositionen nr 52 om riktlinjer för arbetsmarknadspolitiken. Med hänsyn till omfattningen av den utbildningsverksamhet av här avsett slag som redan bedrivs och till nyss avslutat eller ännu pågående utredningsarbete på området anser utskottet det inte motiverat att nu föreslå att ytterligare en utredning skall gripa sig an med frågan om utbildningsmöjligheter för företagare. Utskottet avstyrker därför motionsyrkandet i denna del.

Det utredningskrav som framföres i motionerna I: 551 och II: 674 omfattar vidare reformer avsedda att underlätta kreditförsörjningen för egenföretagare. Motionärerna påyrkar bl. a. ökade möjligheter till upplåning från allmänna pensionsfonden samt ändringar av banklagstiftningen som skulle möjliggöra en mera nyanserad kreditriskbedömning i banksystemet. Vidare önskar motionärerna åtgärder i syfte att åstadkomma en utökad kreditgivning från sparbankerna till företagen samt vidgad rätt för försäkringsbolagen till företagsutlåning. Härutöver nämns också vissa andra finansieringsmöjligheter, t. ex. participating debentures och s. k. factoring, d. v. s. överlåtelse av fakturafordringar till finansinstitut. Slutligen beröres i sammanhanget även önskemål om ändringar i skattelagstiftningen.

Frågan om de små och medelstora företagens kreditförsörjning ägnas betydande uppmärksamhet av remissinstanserna, av vilka flera påtalar att företagens ökande kapitalbehov i kombination med den minskande självfinansieringsgraden resulterat i ett ökat beroende av upplåning. Svenska bankföreningen konstaterar, att anskaffningen av riskkapital ställer sig svårare för de mindre företagen än för de större, men erinrar också om att ett flertal emissions- och investmentbolag med ändamål att underlätta nyemissioner i icke börsnoterade aktiebolag nyligen har startats. I fråga om de institutionella förhållanden som är av betydelse för de mindre företagens möjligheter att erhålla krediter uttalar bankofullmäktige att vissa problem föreligger men att också vissa åtgärder vidtagits eller kommer att vidtagas för att underlätta situationen för de mindre företagen. Bankofullmäktige nämner i sammanhanget affärsbankernas ökade rätt att lämna tidsbundna lån samt den utbyggnad av inteckningsinstitutet som kommer till stånd genom ikraftträdandet vid nästa års början av lagen om företagsinteckning. Vissa av remissinstanserna anser att bestämmelserna om kreditinstitutens säkerhet för lämnade lån bör revideras.

Utskottets bedömning av de föreliggande förslagen i syfte att underlätta de små och medelstora företagens kreditförsörjning har i första hand skett mot bakgrund av det nu rådande kreditmarknadsläget. Utskottet finner det uppenbart att nya former eller ändrade regler för kreditgivningen i och för sig inte ökar utrymmet på kreditmarknaden. Som bankofullmäktige

framhållit nödvändiggör kravet på samhällsekonomisk balans i dagens läge en utpräglad försiktighet i kreditgivningen. En förbättring av möjligheterna för vissa företagskategorier att hävda sig i konkurrensen på kreditmarknaden kan inte samtidigt få innebära att takten i kreditexpansionen ökas. Den av det samhällsekonomiska läget framtvingade stramheten i kreditpolitiken måste medföra att inte alla kreditbehov kan bli tillgodosedda. Om de små och medelstora företagen mött svårigheter i sin kreditförsörjning är detta enligt utskottets mening främst ett uttryck för den restriktiva kreditpolitiken och inte för att dessa företagskategorier skulle i jämförelse med andra vara missgynnade i kredithänseende.

Som motionärerna framhållit är emellertid de små och medelstora företagens kreditförsörjning förknippad med vissa speciella problem. I likhet med bankofullmäktige och ett stort antal andra remissinstanser vill utskottet i detta sammanhang erinra om att en rad åtgärder under senare år vidtagits i syfte att förbättra dessa företags möjligheter att erhålla krediter. Några av dessa har berörts i det föregående. Härutöver vill utskottet erinra om att vissa kreditmarknadsproblem behandlas av statliga utredningar, bl. a. frågan om eventuella likartade regler för de olika kreditinstituten. I detta sammanhang behandlas också frågan om säkerheterna för kreditinstitutens långgivning, ett spörsmål vilket också aktualiserats i motioner vid årets riksdag, över vilka utskottet senare kommer att avge utlåtande. Ytterligare erinras om att en översyn av företagsbeskattningen pågår i företagsskattutredningen. Utskottet anser att förevarande frågekomplex ägnats och ägnas intresse i sådan utsträckning att tillsättande av en ny utredning i ämnet inte är påkallat och avstyrker därför motionärernas förslag i denna del.

Den tredje särskilda utredningsuppgift som nämns i motionerna I: 551 och II: 674 gäller frågan om vilka former av konkurrensbegränsning som föreligger till följd av statliga företags uppträdande och på grund av den allmänna ekonomiska politik som statsmakterna bedriver. Motionärerna önskar en på vetenskaplig grund vilande juridisk och ekonomisk undersökning av denna fråga.

Av de remissyttranden som berör detta ämne torde i första hand det som avgivits av statens pris- och kartellnämnd böra beaktas. Nämnden, som avstyrker en utredning i frågan, framhåller att statsmakternas allmänna ekonomiska politik är inriktad på att främja konkurrensen inom näringslivet men att konkurrensbegränsningar likväl upprätthålles inom vissa näringsgrenar. Som exempel anför nämnden bl. a. jordbruk, fiske, transportverksamhet, post- och telekommunikationer samt produktion och distribution av gas och elektricitet. Enligt nämndens mening har de statliga regleringarna inte försämrat förutsättningarna för de små och medelstora företagen utan snarast i vissa fall berett dem en mera skyddad ställning. Några remissinstanser tillstyrker förslaget, däribland Sveriges köpmannaförbund,

som särskilt framhåller problemet med fördelningen av butikslågen på nya bostadsområden samt behandlingen av enskilda detaljhandelsföretag i samband med statlig upphandling.

Utskottet har vid sin prövning av motionärernas förslag i denna del konstaterat att statsmakternas ekonomiska politik är inriktad på att främja en fri konkurrens inom näringslivet. I fråga om den statliga upphandlingen är det en klart uttalad grundprincip att upphandling skall ske uteslutande på grundval av en företagsekonomisk bedömning och utan avseende på leverantörens karaktär av privat eller offentligt, stort eller litet företag. Av olika skäl upprätthålls emellertid, som statens pris- och kartellnämnd framhåller, konkurrensbegränsningar på vissa områden. I ett par av de av nämnden exemplifierade fallen har en liberalisering påbörjats eller pågår utredning därom, t. ex. inom transportmarknaden respektive jordbruket. Att konkurrensbegränsningar i vissa andra fall bibehålls torde vara ett uttryck för att hänsynstaganden till särskilda befolkningsgrupper eller till ekonomiska rationalitetsförhållanden etc. ansetts böra väga tyngre än önskemålet om helt fri konkurrens. Utskottet anser inte att en utredning av den karaktär motionärerna föreslagit skulle vara ägnad att lösa dessa problem och avstyrker därför motionsyrkandet därom.

I motionerna I:545 och II:677 föreslås en utredning i syfte att underlätta familjeföretagens kapitalanskaffning, speciellt med hänsyn till problem som är förenade med finansieringen av snabbt växande företag och till frågor som sammanhänger med kapitalförsörjningen när företaget genom arv övergår till nya ägare. I motionerna berörs även bl. a. frågan om investmentbolagens förvärv av familjeföretag. Motionärerna framhåller bl. a. att de nybildade investmentbolagen synes bedriva en aktiv uppköpspolitik direkt inriktad på de mest livskraftiga familjeföretagen. Motionärerna uttalar i sammanhanget farhågor för att utvecklingen kan komma att leda till en icke önskvärd koncentration av inflytande och beslutanderätt inom näringslivet.

Flertalet remissinstanser tillstyrker den föreslagna utredningen, varvid i vissa fall förordas att denna skall ske inom ramen för en allsidig utredning av de små och medelstora företagens kapitalförsörjning. Svenska bankföreningen avstyrker förslaget.

Utskottet kan i fråga om det nu förevarande förslaget i stort sett inskränka sig till att hänvisa till vad utskottet ovan anfört i fråga om utredningar om kapitalförsörjningen för små och medelstora företag.

I anslutning till vad som i motionerna anförs om investmentbolagens förvärv av familjeföretag och om koncentrationstendenserna inom näringslivet vill utskottet därjämte erinra om att denna fråga sedan några år är föremål för koncentrationsutredningens intresse. Enligt direktiven för denna utredning åligger det utredningen bl. a. att undersöka frågan om bankernas inflytande över näringslivet. Med hänsyn härtill och med hänvis-

ning till vad utskottet ovan anfört finner utskottet inte skäl att förorda någon utredning på grundval av motionerna I: 545 och II: 677.

Utskottet har härmed behandlat de ämnen, som är särskilt nämnda i de yrkanden vari föreliggande motioner utmynnar, och därjämte vissa andra i motionerna I: 551 och II: 674 berörda frågor. Att i detta sammanhang diskutera hela den mängd av synpunkter och önskemål som framföres i de sistnämnda motionerna finner utskottet icke möjligt eller erforderligt. Avslutningsvis kan utskottet icke underlåta att uttala, att det, oavsett vilka skäl som skulle kunna tala för utredning rörande olika hithörande frågor, knappast skulle kunna vara genomförbart att — såsom förutsatts av motionärerna — inom en utrednings ram på ett fruktbart sätt syssla med hela det angivna frågekomplexet. Utskottet ser häri ytterligare ett skäl för sitt avstyrkande av motionerna I: 551 och II: 674.

Äberopande vad sålunda anförts hemställer utskottet,

A. att motionerna I: 551 och II: 674 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

B. att motionerna I: 545 och II: 677 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 10 maj 1966

På bankoutskottets vägnar:

NILS STÄHLE

Närvarande:

från första kammaren: herrar Ståhle, Hilding, Gustaf Henry Hansson, Åke Larsson, Palm, Lundberg*, Larfors och Mattsson;

från andra kammaren: fru Renström-Ingenäs, herrar Hagnell*, Berglund, Franzén i Motala, Börjesson i Glömminge, Bengtsson i Landskrona, Nordgren och Hyltander*.

* Ej närvarande vid justeringen.

Reservation

av herrar *Hilding, Gustaf Henry Hansson, Lundberg, Mattsson, Berglund, Börjesson* i Glömminge, *Nordgren* och *Hyltander*, vilka ansett att utskottets yttrande och hemställan bort ha följande lydelse:

»De två motionspar — — — (utskottet) — — — i ett sammanhang.

Utskottet finner det angeläget att inledningsvis understryka, att utskottet instämmer i den grundläggande värdering av de mindre företagens betydelse som kommer till uttryck i motionerna I: 551 och II: 674. Det bör enligt utskottets uppfattning inte råda några delade meningar om att de mindre företagen utgör ett viktigt inslag i vårt näringsliv och att detta förhållande

kommer att bestå, oavsett de fortsatta strukturförändringar som är förutsebara. Det bör därför också vara en naturlig målsättning för statsmakterna att söka undanröja de svårigheter som de mindre företagen har att brottas med och samtidigt verka för sådana villkor att dessa företags utveckling för framtiden underlättas.

Bland de ämnen som behandlas i motionerna I: 551 och II: 674 märks utom finansierings- och kreditproblemen särskilt behovet av en förbättrad företagarutbildning. Motionärerna framhåller, att nya mindre företag inte sällan bildas av yrkesskickliga arbetare eller verkmästare vilka visserligen besitter erforderliga yrkestekniska kunskaper men inte har fått den företagsekonomiskt inriktade skolning som är av betydelse för den som skall kunna framgångsrikt leda ett företag. Denna brist på ekonomisk skolning medverkar enligt motionärerna ofta till att företag med i och för sig goda livsbetingelser inte drivs lönsamt. I motionerna hemställes därför att bl. a. frågan om förbättrade utbildningsmöjligheter för företagare skall beaktas vid den begärda allsidiga och förutsättningslösa utredningen rörande de mindre företagen.

Vid remissbehandlingen har två av de mindre företagens egna organisationer, Sveriges hantverks- och industriorganisation (SHIO) och Sveriges köpmannaförbund, anslutit sig till önskemålet om en utredning av förbättrade utbildningsmöjligheter för företagare. SHIO understryker att bristande kunskaper om ekonomi och administration ofta förorsakar dålig lönsamhet och genomgående sämre ekonomiskt verksamhetsresultat än förutsättningarna i och för sig skulle medge. Köpmannaförbundet betonar särskilt att behovet av utbildning för detaljhandeln blir allt större.

Utskottet delar motionärernas bedömning av behovet av en intensiv utbildningsverksamhet i bl. a. ekonomiska och administrativa ämnen för den kategori av företagsledare som det här är fråga om. Som vissa remissinstanser påpekar görs betydande ansträngningar på detta område av såväl statliga organ som småföretagens egna organisationer. En fortsatt utbyggnad av denna verksamhet planeras också på vissa håll, varjämte frågor rörande vuxenutbildningens organisation har aktualiserats av några statliga utredningar. Utskottet finner det emellertid önskvärt att en sammanfattande översyn av pågående och planerade utbildningsåtgärder på detta område kommer till stånd inom ramen för en utredning som allsidigt behandlar småföretagens problem och som alltså kan lägga tonvikten på de från dessa företags synpunkt mest angelägna utbildningsfrågorna.

Det utredningskrav som framföres i motionerna I: 551 och II: 674 omfattar vidare reformer avsedda att underlätta kreditförsörjningen för egenföretagare. Motionärerna påyrkar bl. a. ökade möjligheter till upplåning från allmänna pensionsfonden samt ändringar av banklagstiftningen som skulle möjliggöra en mera nyanserad kreditriskbedömning i banksystemet. Vidare önskar motionärerna åtgärder i syfte att åstadkomma en utökad

kreditgivning från sparbankerna till företagen samt vidgad rätt för försäkringsbolagen till företagsutlåning. Härutöver nämns också vissa andra finansieringsmöjligheter, t. ex. participating debentures och s. k. factoring, d. v. s. överlåtelse av fakturafordringar till finansinstitut. Slutligen beröres i sammanhanget även önskemål om ändringar i skattelagstiftningen.

Frågan om de små och medelstora företagens kreditförsörjning ägnas betydande uppmärksamhet av remissinstanserna, av vilka flera påtalar att företagens ökande kapitalbehov i kombination med den minskande självfinansieringsgraden resulterat i ett ökat beroende av upplåning. Svenska bankföreningen konstaterar, att anskaffningen av riskkapital ställer sig svårare för de mindre företagen än för de större, men erinrar också om att ett flertal emissions- och investmentbolag med ändamål att underlätta nyemissioner i icke börsnoterade aktiebolag nyligen har startats. I fråga om de institutionella förhållanden som är av betydelse för de mindre företagens möjligheter att erhålla krediter uttalar bankofullmäktige att vissa problem föreligger men att också vissa åtgärder vidtagits eller kommer att vidtagas för att underlätta situationen för de mindre företagen. Bankofullmäktige nämner i sammanhanget affärsbankernas ökade rätt att lämna tidsbundna lån samt den utbyggnad av inteckningsinstitutet som kommer till stånd genom ikraftträdandet vid nästa års början av lagen om företagsinteckning. Vissa av remissinstanserna anser att bestämmelserna om kreditinstitutens säkerhet för lämnade lån bör revideras.

Utskottet noterar med tillfredsställelse att statsmakterna under senare år genom en rad åtgärder har sökt förbättra kredit- och kapitalförsörjningen för de mindre företagen. Trots detta måste dock konstateras att de förhållanden som härvidlag råder för denna sektor av näringslivet är ägnade att vålla allvarliga bekymmer för framtiden. Den under 1960-talet minskade självfinansieringen har tillsammans med utvecklingen mot alltmer kapitalkrävande investeringar även för de mindre företagen vållat dessa företag bekymmer. Starka skäl talar sålunda för en ingående utredning av kredit- och kapitalförsörjningsfrågorna med avseende främst på de speciella problem som gör sig gällande för de mindre företagen. Motionärerna har lämnat en värdefull översikt över dessa problem och dessutom angivit en rad beaktansvärda reformförslag, som torde böra prövas närmare vid den av utskottet förordade utredningen.

I detta sammanhang finns anledning att också beakta de synpunkter som framföres i motionerna I: 545 och II: 677. Där föreslås en utredning i syfte att underlätta familjeföretagens kapitalanskaffning, speciellt med hänsyn till problem som är förenade med finansieringen av snabbt växande företag och till frågor som sammanhänger med kapitalförsörjningen när företaget genom arv övergår till nya ägare. I motionerna berörs även bl. a. frågan om investmentbolagens förvärv av familjeföretag. Motionärerna framhåller bl. a. att de nybildade investmentbolagen synes bedriva en aktiv uppköps-

politik direkt inriktad på de mest livskraftiga familjeföretagen. Motionärerna uttalar i sammanhanget farhågor för att utvecklingen kan komma att leda till en icke önskvärd koncentration av inflytande och beslutanderätt inom näringslivet.

Flertalet remissinstanser tillstyrker den föreslagna utredningen, varvid i vissa fall förordas att denna skall ske inom ramen för en allsidig utredning av de små och medelstora företagens kapitalförsörjning. Utskottet ansluter sig till denna uppfattning och föreslår alltså att den ovan förordade utredningen även får i uppdrag att särskilt beakta familjeföretagens speciella problem.

I motionerna I: 551 och II: 674 nämnes som en tredje särskild utredningsuppgift frågan om vilka former av konkurrensbegränsning som föreligger till följd av statliga företags uppträdande och på grund av den allmänna ekonomiska politik som statsmakterna bedriver. Motionärerna önskar en på vetenskaplig grund vilande juridisk och ekonomisk undersökning av denna fråga.

Att den fria konkurrensen skall främjas utgör otvivelaktigt en allmän målsättning för statsmakternas näringspolitik. Det är emellertid också uppenbart att olika former av konkurrensbegränsning alltfjämt förekommer. De kritiska synpunkter som motionärerna i detta hänseende anför är enligt utskottets uppfattning väl befogade. En förbättring av konkurrensförhållandena ter sig angelägen, varvid inte minst måste eftersträvas att avlägsna de från konkurrenssynpunkt ogynnsamma verkningarna av statliga företags uppträdande och av vissa andra statliga åtgärder. En undersökning av detta problemkomplex enligt de riktlinjer som motionärerna förordat bör därför genomföras.

De utredningsönskemål som utskottet i det föregående angivit bör enligt utskottets mening tillgodoses genom en samlad utredning, som på ett mera fullständigt sätt än hittills genomförda speciella utredningar kan ge underlag för ett konstruktivt reformprogram till fromma för de mindre företagen. Vid en sådan utredning bör också beaktas de för denna företagskategori betydelsefulla spörsmål som utöver de här särskilt nämnda berörts i motionerna I: 551 och II: 674.

Aberopande vad sålunda anförts hemställer utskottet,

att riksdagen med bifall till motionerna I: 551 och II: 674 samt I: 545 och II: 677 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en allsidig och förutsättningslös samlad utredning rörande förutsättningarna för utvecklingen i vårt land av små och medelstora företag.»